

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Stanislava Kantorová

**Přínos hostitelské péče ke vzdělávání dětí z dětského
domova v Praze**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Milan Fleischmann

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019-2023

BACHELOR THESIS

Stanislava Kantorová

**Benefit of Host Care to Education of Children from
Children's Home in Prague**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Milan Fleischmann

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Děkuji Mgr. Milanu Fleischmannovi za vedení bakalářské práce. Poděkování patří rovněž PhDr. Aloisi Daňkovi, Ph.D. za konzultace při výzkumné části bakalářské práce v prostředí dětského domova v Praze Klánovicích.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o hostitelské péči a vlivu hostitelské péče na děti svěřené do ústavní výchovy. Teoretická část popisuje ústavní výchovu, školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, formy náhradní rodinné péče. Věnuje se hostitelské péči, jaké má typy, význam a rizika. Praktická část odpovídá na základě rozhovorů na otázku, v jakých oblastech může být hostitelská péče přínosem a motivací ke vzdělávání dětí svěřených do ústavní výchovy.

Klíčová slova

Dětský domov, dítě, hostitel, hostitelská péče, náhradní rodinná péče, ústavní výchova, vzdělávání.

Annotation

The bachelor's thesis is about host care and the influence of host care on children entrusted to institutional care. The theoretical part describes institutional education, school facilities for institutional education, forms of substitute family care. The main theme is host care their types, importance and risks. The practical part answers based on interviews the question in which areas host care can be beneficial and motivating for the education of children entrusted to institutional care.

Keywords

Child, children's home, education, host, host care, institutional care, substitute family care.

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	9
1.1 Legislativní východiska	9
1.2 Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy	11
1.3 Dětský domov	14
2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	17
2.1 Vymezení pojmu náhradní rodinná péče	17
2.2 Formy náhradní rodinné péče	18
3 HOSTITELSKÁ PÉČE.....	21
3.1 Vymezení pojmu hostitelská péče	21
3.2 Typy hostitelské péče.....	22
3.3 Význam hostitelské péče	24
3.4 Rizika hostitelské péče.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	30
4.1 Rozhovor.....	30
4.1.1 Příprava rozhovoru a otázek k výzkumu	32
4.2 Etické aspekty výzkumu	33
5 VÝZKUMNÉ PROSTŘEDÍ	36
5.1 Dětský domov v Praze Klánovicích.....	36
5.2 Děti zapojené do výzkumu	38
6 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	40
7 ZJIŠTĚNÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	43
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH KRATEK.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Bakalářská práce je věnována tématu hostitelské péče a věnuje se také ústavní výchově. Hostitelská péče je pojem, který není široké veřejnosti příliš znám. Zároveň platí, že není právně ukotven v legislativě ČR. Práce se zabývá otázkou, zda a jakým způsobem může hostitelská péče pomoci dětem umístěným do ústavní výchovy v seberozvoji. Jednou z oblastí, kde lze předpokládat, že hostitel může ovlivnit dítě svěřené do ústavní péče, je oblast vzdělávání. Autorka předkládané práce působí v dětském domově v Praze Klánovicích jako vychovatelka, a proto je jí tato oblast blízká.

Cílem práce je zjistit přínos hostitelské péče u dětí, kterým se z nějakého důvodu nepodařilo najít nebo zajistit jinou formu náhradní rodinné péče. Dílčím cílem je specifikovat oblasti vzdělávání, které může mít hostitelská péče na dítě a oblasti, které by mohly být hostitelskou péčí pozitivně ovlivněny. Cíle práce se budeme snažit dosáhnout za pomoci kvalitativní výzkumné metody. Konkrétně, bude pracováno s rozhovorem. Tato metoda byla zvolena především z autorčina úzkého kontaktu se zkoumaným prostředím.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část na základě odborné literatury a legislativního vymezení popisuje ústavní výchovu, školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a podrobněji se věnuje prostředí dětského domova. Druhá kapitola je věnována typům náhradní rodinné péče. Důležitou součástí teoretické části zaujímá kapitola o hostitelské péči. Je zde vymezen pojem hostitelská péče a jaké jsou její typy. Dále, jaký je její význam a jaká rizika mohou při výkonu této péče nastat.

V praktické části je popsána metodologie výzkumu, respektive metodologie použité při výzkumu a k odpovědi na výzkumnou otázku. Praktická část dále obsahuje kapitolu, která popisuje zkoumané prostředí, konkrétně prostředí dětského domova v Praze Klánovicích. Podkapitola je věnována výběru vzorku dětí, které byly za účelem dosažení cíle osloveny a proběhl s nimi rozhovor. V následujících kapitolách praktické části bude popsán průběh výzkumného šetření a zjištění výzkumu, které budou shrnuty v závěru této bakalářské práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

1.1 LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA

Ústavní výchovu nařizuje soud podle zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník a je stanovena v §971 - §975. Soud ústavní výchovu nařizuje, pokud je narušena výchova dítěte, jeho řádný vývoj, rozumový nebo duševní stav a tato ohrožení nejsou v zájmu dítěte. Dále soud ústavní výchovu nařizuje, jestliže není v silách rodičů se o dítě řádně starat a děje se tak v případě, kdy učiněná opatření nevedla k nápravě. Předpokládá se přednost svěřit dítě do péče fyzické osoby. Pokud je ze závažných důvodů potřeba zabezpečit dítěti výchovu okamžitě, soud může dítě svěřit do zařízení vyžadující okamžitou pomoc. Děje se tak na základě předběžného opatření a dokumentaci připravují pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD). Soud vždy přihlíží a umísťuje dítě do zařízení, které je co nejbližší rodičům nebo jinak dítěti blízkým osobám. To platí také v případě, že je dítě přemístováno do jiného zařízení pro výkon ústavní výchovy.

„Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.“ (Slomek, 2010, str.55)

Ústavní výchova se nařizuje nejdéle na tři roky, poté je soud povinen přezkoumat důvody nařízené ústavní výchovy. Pokud důvody nařízení ústavní výchovy trvají, soud ústavní výchovu o další tři roky prodlouží. Ústavní výchova trvá zpravidla do dosažení plnoletosti. Soud může z důležitých důvodů ústavní výchovu o rok prodloužit. Rozhodne-li soud o ústavní výchově, upraví vyživovací povinnosti rodičů.

„Pominou-li po nařízením ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.“ (Tamtéž, str.55)

Ústavní výchova je vykonávána ve školských zařízeních. Řídí se zákonem č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských

zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

„Zákon č. 109/2002 Sb. a jeho novela č. 383/2005 Sb. v základní preambuli stanoví, že školskými zařízeními jsou dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy v další diferenciaci. Školskými zařízeními pro plnění diagnostických úkolů při výkonu ústavní či ochranné výchovy a předběžného opatření jsou diagnostické ústavy.“
(Slomek, 2010, str.43)

Ochrana dítěte je ukotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je garantována státem a zajišťuje práva dítěte na život a jeho příznivý vývoj. Dále na rodičovskou péči a život v rodině. Respektuje identitu dítěte, svobodu myšlení, vyznání, vzdělání. Zahrnuje také ochranu dítěte před jakoukoliv újmou tělesnou, psychickou, zanedbáváním, zneužíváním, vykořisťováním. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje OSPOD jejich práva a povinnosti. Patří zde např. vedení spisové dokumentace pro účely sociálně-právní ochrany dětí v místě bydliště, ve škole, ve školském zařízení nebo v jiném prostředí, kde se dítě nachází. Hlavním posláním OSPOD je zvýšený zájem o dítě, které vyžaduje okamžitou pomoc, je v ohrožení nebo vyžaduje okamžitou pomoc. Hlavním aktérem OSPOD je sociální pracovník s náležitou erudicí a profesními kompetencemi. V souladu se zákonem se jedná např. o kompetence v rámci zajišťování preventivní činnosti, zajišťování poradenské činnosti, činí opatření na ochranu dítěte, podílí se na rozhodování při svěřování dítěte do výchovy jiných osob než rodičů. (Stárek, 2021)

Příslušná oddělení OSPOD mají za úkol podávat návrhy soudu na omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské odpovědnosti, návrhy na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, vydávají rozhodnutí o splnění podmínek nezájmu rodičů, podávají návrh na vydání předběžného opatření v případě, že se dítě ocitlo ve vážném ohrožení, pokud dítě nemá zákonného zástupce, vykonávají funkci opatrovníka nebo poručníka, podílí se na svěřování dětí do pěstounské péče, poskytují poradenskou činnost osvojitelům či pěstounům. OSPOD sleduje výkon ústavní výchovy, sleduje dodržování práv dětí umístěných v ústavních zařízeních a přezkoumává, zda trvají důvody nařízené ústavní výchovy. (Matoušek, 2008)

1.2 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY

Pro školská zařízení obecně platí, že se v nich poskytuje péče dětem, kterou by měli vykonávat především rodiče nebo osoby, kterým bylo dítě do péče svěřeno. Školskému zařízení je dítě svěřeno do péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Kromě dětí do dovršení zletilosti může zařízení poskytovat plné přímé zaopatření dětem cizincům podle podmínek stanovených zákonem a zletilým osobám, kterým bylo ukončena ústavní nebo ochranná výchova, nejdéle do 26 let věku a tyto osoby se musí souvisle připravovat na budoucí povolání. Taková osoba pobývá v zařízení na základě sjednané smlouvy mezi osobou a zařízením.

Plným zaopatřením ve školském zařízení se rozumí poskytování stravování, ubytování, ošacení. Dále poskytnutí učebních potřeb a pomůcek, úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání a dopravu do sídla školy, úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva, zdravotnické prostředky. Patří zde kapesné, osobní dary, věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení. Pro děti, které potřebují speciální péči, jsou zajišťovány i specifické výchovné a vzdělávací potřeby. Do zařízení bývají umísťovány i děti s různým druhem postižení (mentální, tělesné, smyslové, poruchy s vadami řeči či více vadami). Těmto dětem, pokud stupeň jejich zdravotního postižení neodpovídá umístění do ústavu sociální péče, zařízení zajistí vhodné podmínky úpravou denního režimu a vybavenosti na základě posouzení praktického lékaře pro děti a dorost. Dále zajistí podmínky vhodné pro vzdělávání, terapii, sociálně rehabilitační program nebo zabezpečí pobyt v internátu školy podle typu jejich postižení. Další skupinou dětí, které bývají umístěny do školských zařízení jsou děti s poruchami chování, respektive závažnými poruchami chování. Jestliže závažná porucha chování neumožňuje plnit povinnou školní docházku v jiné škole, zřizovatel zařízení zřizuje školu s odpovídajícími vzdělávacími programy. Dále může zřizovatel jako součást zařízení zřídit školu poskytující střední nebo střední odborné vzdělání. Dětem, kterým se nepodařilo dosáhnout základního vzdělání, zajistí ředitel zařízení příslušně odpovídající vzdělávací program. Na vysvědčení se neuvádí název zařízení, ale používá se tiskopis s názvem, adresou a razítkem školy. V rámci školských zařízení rozlišujeme základní organizační jednotky, rodinnou nebo výchovnou skupinu. Dále jsou organizační

jednotkou sourozenci, kteří se v rámci zachování rodinných vazeb zařazují do jedné skupiny, s výjimkou, kdy nastávají výchovné, vzdělávací nebo zdravotní důvody. (Slomek, 2010)

Matoušek vymezuje školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy jako soustavu ústavních zařízení, které v ČR zajišťují výchovu ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18 let, případně do 19 let věku. Ústřední postavení mají diagnostické ústavy, do nichž přicházejí děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, může zde být umístěno dítě na žádost rodičů nebo osob odpovědných za jejich výchovu. V rámci diagnostického ústavu musí být děti během dvou měsíců vyšetřeny a navržena další vhodná péče, nejčastěji dětský domov, dětský domov se školou nebo výchovný ústav. (Matoušek, 2008)

Diagnostický ústav

Na základě komplexního vyšetření umísťuje děti, které byly do diagnostického ústavu (DÚ) přijaty do dětského domova, dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu. Jak vyplývá z názvu, DÚ plní především funkci diagnostickou, a to formou pedagogických a psychologických úkonů. Dále funkci vzdělávací, která zjišťuje úroveň znalostí a dovedností a stanovuje specifické vzdělávací potřeby dítěte; funkci terapeutickou, která směřuje k nápravě poruch v sociálních vztazích; funkci výchovnou a sociální související s osobností dítěte, jeho rodinnou situací a podle potřeby zajišťuje zdravotní vyšetření; organizačně rozmisťuje děti do návazných zařízení; koordinační funkce směřuje k prohloubení a sjednocení návazných zařízení a osob, které se zabývají péčí o dítě; záchytná funkce poskytuje nezbytnou péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení; v rámci koncepční funkce vypracovává návrhy potřebných změn, upozorňuje na situace vyžadující zásah zřizovatele. Na základě výsledků činností se vypracovává komplexní diagnostická zpráva s návrhem s návrhem výchovných a vzdělávacích potřeb. OSPODu DÚ písemně sděluje údaje o dětech vhodných k osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče. Doba pobytu v DÚ trvá zpravidla 8 týdnů. Základní organizační jednotkou pro umístěné do DÚ je výchovná skupina. (Slomek, 2010)

Dalším školským zařízením, které poskytuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou je dětský domov. Dětskému domovu je vzhledem k tématu věnovaná samostatná podkapitola.

Dětský domov se školou

Stejně jako všechna zařízení je i činnost dětského domova se školou (DDŠ) vymezena v zákoně č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. DDŠ konkrétně v §13. Vyplývá z něj, že účelem DDŠ je péče o děti, kterým byla nařízena ústavní výchova a z nějakého důvodu nebyla možná sanace původní rodiny a nebylo možno dítě umístit do dětského domova a to proto, že mají závažnou poruchu chování nebo vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále jsou zde umísťovány děti a mládež s uloženou ochrannou výchovou, v případě splnění podmínek daných zákonem nezletilé matky a jejich děti. Děti jsou zpravidla rozděleny do rodinných skupin a jejich věk je od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Jestliže v době povinné školní docházky pominou důvody pro zařazení dítěte do školy při DDŠ, může ředitel požádat o zařazení do školy, která není součástí DDŠ. Do výchovného ústavu se přerazují děti, respektive mládež, která se pro závažné poruchy chování nemůže vzdělávat na střední škole mimo zařízení nebo neuzavřela pracovní právní vztah.

Výchovný ústav

Podle §14 výše uvedeného zákona pečuje výchovný ústav (VÚ) o mládež od 15 let věku s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. VÚ se pro tyto skupiny zřizují odděleně a zároveň platí, že se zřizují oddělené pro dívky a pro chlapce. Do VÚ mohou být zařazeny nezletilé matky a jejich děti. Dále děti, které vyžadují léčebnou péči a lze pro ně zřídit oddělenou výchovnou skupinu. Výchovná skupina je organizační jednotkou VÚ. Zákon umožňuje do VÚ umístit dítě starší 12 let se závažnou poruchou chování s uloženou ochrannou výchovou.

1.3 DĚTSKÝ DOMOV

Podle platných legislativních norem v ČR platí, že dětské domovy (DD) jsou školským zařízením, do kterého jsou do péče svěřovány a umístovány děti ve věku od 3 do 18 let věku. Doba pobytu může být prodloužena do 26 let věku v případě, že se klient DD trvale připravuje na budoucí povolání. Do DD přicházejí děti především na základě nařízené ústavní výchovy nebo předběžného opatření. Tyto děti nemají závažnou poruchu chování a DD zde plní funkci vzdělávací, výchovnou a sociální. Pro děti jsou zde vytvářeny takové podmínky pro život, které v dítěti vzbuzují pocit důvěry a bezpečí. Děti umístěné do DD často tyto podmínky pro život neměly, proto je budování důvěry a bezpečného vztahu důležitým aspektem pro život v DD. Důležitým obdobím po nástupu do DD je adaptační doba. Dítě se v tomto období musí vyrovnat se spoustou změn v životě, poznává nové lidi, kteří o něj budou pečovat, musí se seznámit s pravidly a řády DD. Adaptace do nového prostředí, mezi ostatní děti a celkového systému DD je závislá na věku, sociálním základu, psychice dítěte a prožitku, kterým si před příchodem do DD prošlo.

DD by měl být pro děti dočasným řešením. V souladu se zákonem soud pravidelně přezkoumává důvody trvání ústavní výchovy. Důvody trvání ústavní výchovy spadají rovněž do kompetencí pracovníků OSPODu, kteří děti v DD pravidelně navštěvují, zpravidla jednou za tři měsíce. Děti často bývají v kontaktu se svou biologickou rodinou, rodinnými příslušníky. Ke své rodině mohou děti odjíždět na povolenky, o které žádá rodinný příslušník a povoluje je OSPOD a ředitel DD. Děti se poté do DD vrací, protože dlouhodobý nebo trvalý pobyt zpět v rodině dosud nebylo možné zajistit. Důvody nejčastějších příčin umístění dítěte do ústavní výchovy, respektive do DD jsou uvedeny níže. Vždy je prioritou a zájmem DD a OSPODu návrat dítěte do rodiny.

Rodina plní v životě dítěte zásadní funkci, protože ovlivňuje správný psychický vývoj dítěte, utváří jeho osobnost a dítě socializuje. Pokud je rodina dysfunkční a dochází v ní ke konfliktům, může to být důvodem k umístění dítěte do DD. Za nejčastější příčiny selhání rodiny ze strany rodičů vyznačil Vocilka (1999) alkoholismus a zneužívání jiných návykových látek rodiči, prostituce matky, zneužívání

a týrání dětí, nezvládnutá výchova (v pozitivním i negativním směru), nízká sociální úroveň rodiny, trestná činnost rodičů.

DD zajišťuje vzdělávání dětí. Děti dochází do základních škol mimo DD. Pokud dítě přichází ze vzdálenější oblasti, zajišťuje se přestup do spádové školy. Pokud dítě potřebuje speciální vzdělávání, hledá se škola, která vyhovuje potřebám dítěte. Povinná školní docházka, plnění školních povinností a přirozená integrace do vrstevnické skupiny (také při volnočasových aktivitách) jsou pro děti velmi významné a mají význam na jejich socializaci. Ze škol se děti vrací do DD, plní školní povinnosti, navštěvují kroužky, je jim umožněn kontakt s kamarády. O plnění školních povinností se starají vychovatelé a jejich snahou by měla být motivace dětí ke vzdělání, vštěpování návyků k učení a vedení k samostatnosti. Střední školy navštěvují děti podle toho, pro jaký typ vzdělání se rozhodly a byly přijaty. Plnoletí klienti, kteří se dále trvale připravují na budoucí povolání, můžou v DD setrvat do 26 let věku na základě smlouvy mezi klientem a DD.

Současná doba preferuje DD rodinného typu. Každý DD v ČR má svou kapacitu a strukturu. Dle zákonného vymezení platí, že počet dětí na rodinné skupině je 6–8 dětí. Rodinné skupiny jsou tvořeny dětmi různého věku a pohlaví, přičemž platí, že se nerozdělují sourozenci. V odůvodněných případech, zejména výchovných, rozdělení sourozenců možné je. V jednom areálu DD je možno zřídit 2-6 rodinných skupin.

Škoviera (2007) řeší dilema, zda rodinná skupina může skutečně nahradit rodinu a rodinný život. Je zde poukázáno na to, že může být problémem, že je rodinná skupina vybavena domácími spotřebiči, věcmi a předměty, které děti nepoužívají a nikdo je neučí je používat (pračka, sušička, myčka). Děti mnohdy do DD přichází ze sociálně slabšího a nějakým způsobem znevýhodněného prostředí. Pobyt v DD mu často zajistí nadstandardní materiální zabezpečení. Nastává zde riziko, že taková cesta nemusí být reálnou cestou k budoucímu životu. Určitě je dobré zajistit dětem v DD srovnatelné životní podmínky jako v běžné rodině, ale zbytečně luxusní zajištění, dovolené v zahraničí: *„deformuje hodnotový žebříček těchto dětí. Materializuje jejich pohled na svět a posiluje jejich očekávání celoživotní podpory ze strany státu. To, že si poté, co odejdou z dětského domova, obdobné podmínky nezabezpečí, je může frustrovat.“* (Škoviera, 2007, str. 116)

Na druhou stranu je pro děti, které žijí v DD a prošly si těžkým životním traumatem, do DD se z nějakého důvodu musely vrátit nebo rodinný život vůbec nepoznaly, prostředím, které v nich vzbuzuje bezpečí, klid a můžou zde zažít pocit, že někam patří.

Nedílnou součástí DD tvoří jeho zaměstnanci, kteří jsou pedagogy nebo nepedagogickými pracovníky. V čele DD stojí ředitel, kterého jmenuje zřizovatel. Ředitel má k dispozici další pracovníky, kteří se podílejí na vedení DD nebo jeho provozním zajištění. Důležitým zaměstnancem DD je sociální pracovník, který má na starost vedení spisové dokumentace a spravuje úkony se činností sociálního pracovníka související.

Vychovatelé, kteří zajišťují přímou péči o děti v DD musí splňovat požadavek na vzdělání podle zákona č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých předpisů. Kvalifikaci získávají vysokoškolským vzděláním v patřičném akreditovaném studijním programu z oblasti pedagogiky zaměřené na speciální nebo sociální pedagogiku, vyšším odborným vzděláním z vyšší odborné školy v oboru zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním pro vychovatele a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání na vysoké škole se zaměřením na speciální pedagogiku. Dosažení patřičného vzdělání však není jedinou podmínkou vykonávání profese vychovatele. Tato profese předpokládá značnou míru empatie, trpělivosti a umět řešit situace, které při výchově dětí v DD nastávají. V rámci své profese by měl mít vychovatel povědomí o příslušné legislativě, která se vztahuje k ústavní výchově a zařízení DD. Dále by si měl vychovatel připomínat, že je vychovatel a že nemůže nahradit rodiče a zároveň rodiče svěřených dětí respektovat. Ve své práci se řídí etickým kodexem pedagogického pracovníka.

„Posilování společenského i profesionálního statusu vychovatele je velmi důležité. Je nezanedbatelnou součástí autority, kterou má v očích dítěte, má dopad i na to, jestli jeho přítomnost dítě vnímá jako součást svého bezpečného prostředí. V souvislosti s nárůstem podílu dětí s poruchami emocionality a chování v dětské populaci je potřeba profesionálně velmi dobře vybaveného vychovatele stále více aktuální.“ (Škoviera, 2007, str. 109)

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

2.1 VYMEZENÍ POJMU NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

„Náhradní rodinná péče je pojem, který zahrnuje adopci (neboli osvojení), pěstounskou péči a poručnictví. Tedy péči o dítě jiným člověkem než vlastním rodičem, avšak v rodině. Výhody náhradní rodinné péče oproti dětským domovům a jiným ústavům jsou známy už od 60. a 70. let minulého století, kdy byly popsány prof. Matějčkem a prof. Langmeierem v Čechách a dalšími odborníky ve světě. Dítě totiž potřebuje jediné: milující náruč stále stejného člověka, který jej má rád, stará se o něj, sdílí s ním to nejintimnější, co má – svou rodinu a svou budoucnost. A to žádný dětský domov ani ústav nemůže zajistit, ani kdyby byl sebelepší. Děti tedy nemají žít v ústavech, ale vždy v rodinách, a když to nejde ve vlastní, pak v náhradní.“ (Děti patří domů, z. s., online, citace 2023-02-05)

Legislativní vymezení náhradní rodinné péče

Rámcem náhradní rodinné péče (NRP) primárně vymezuje zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. Dále zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, kde § 5 deklaruje, že: *„Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“*

§ 9a zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí stanoví, že v situaci, kdy je ohrožena výchova a vývoj dítěte a rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu nemohou nebo nejsou schopni řádnou výchovu zajistit, bude poskytnuto dítěti nebo rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu opatření sociálně-právní ochrany. Opatření se musí volit tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Přednost mají ta opatření, která zajistí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí nebo náhradním rodinném prostředí.

Z uvedeného jasně vyplývá, že umístění dítěte do NRP má vždy přednost před umístěním do výchovy ústavní. Nařízení ústavní výchovy nastává v případě, že dítěti nebyla nalezena náhradní rodina, respektive NRP. Po vyčerpání všech možností může soud přistoupit ke svěření dítěte do péče ústavního zařízení.

2.2 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Péče jiné osoby, svěřenectví

Tato péče nastává, jestliže se v okolí dítěte najde osoba příbuzná nebo osoba dítěti blízká a známá a je-li tato péče v zájmu dítěte. Taková osoba pečuje o dítě na základě rozhodnutí soudu a pečuje o dítě v oblastech, které je vymezeno soudním rozhodnutím. Lze vycházet z ustanovení o pěstounství. Rodičovská odpovědnost (pokud není v zájmu dítěte nutno rozhodnout jinak) zůstává zachována, stejně tak vyživovací povinnost. Povinnost a výši výživného stanoví soud a rodiče hradí výživné k rukám pečující osoby. Dále má dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pečující osoba má povinnost spolupracovat s OSPOD dítěte. Dále má povinnost informovat rodiče o jeho podstatných záležitostech. Rozdíl mezi pěstounskou péčí a péčí jiné osoby je v tom, že výživné může po rodičích vymáhat přímo pečující osoba a má právo s výživným hospodařit (pokud soud neurčí jinak) podle zájmu a potřeb dítěte. (MPSV, online, citace 2023-25-02)

Pěstounská péče

Pěstounská péče (PP) má stejně jako ostatní formy NRP přednost před ústavní výchovou. PP je možnou formou NRP u dětí, které nemůžou vyrůstat ve své biologické rodině a platí zde, že vztahy s původní rodinou jsou zachovány. Pěstoun je povinen umožnit styk dítěte s rodinou. Dítě je svěřováno do PP především z důvodu možnosti vyrůstat a být vychováváno v rodinném prostředí. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost a zastupuje jej pouze v běžných věcech. Zákonným zástupcem zůstává biologický rodič a má k dítěti rodičovskou odpovědnost. Soud rozhoduje o době, po kterou PP potrvá. Tato doba se odvíjí od doby, kdy trvá překážka na straně biologické rodiny v možnosti postarat se o své dítě nebo děti. Doba pobytu dětí v PP je různá. Může to být několik měsíců, let nebo také může trvat do zletilosti dítěte.

Zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí je vymezen způsob a proces zprostředkování PP a svěření do PP. Proces začíná podáním žádosti o zařazení do evidence žadatelů a ta se podává obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností

v místě trvalého pobytu žadatele. Pokračuje posuzováním žadatelů, sociálním šetřením v místě faktického bydliště žadatelů. Dále obecní úřad postoupí žádost s vyjádřením krajskému úřadu, krajský úřad zajistí psychologický a lékařský posudek, zařadí žadatele do přípravných kurzů. Součástí posouzení je motivace přijetí dítěte do PP, názor ostatních členů rodiny, stabilita rodiny. Následuje rozhodnutí o zařazení (nebo nezařazení) do evidence. V souladu s evidencí dětí nasává výběr rodiny pro dítě. Krajský úřad osloví případné pěstouny, seznámí je se situací a spisovou dokumentací dítěte a následně zprostředkuje kontakt mezi pěstouny a dítětem. (Stárek, 2021)

PP má státem garantovány dávky PP. Pěstoun má nárok na odměnu pro pěstouna. Dávky a odměny posuzuje a vyplácí na základě předložené žádosti Úřad práce ČR.

„Mezi dávky pěstounské péče řadíme: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při pěstounské péči, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.“ (MPSV, online, citace 2023-02-28)

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Tento typ NRP je krátkodobým poskytnutím péče pro převážně malé děti po dobu max. 1 roku. K této formě NRP se přistupuje v případě, že je potřeba poskytnout čas biologickým rodičům, aby si upravili poměry tak, aby mohli vychovávat své dítě a převzít si jej zpět do péče nebo tento čas slouží k nalezení vhodnější rodiny pro umístění. Touto formou NRP se dítě v útlém věku, kdy je z hlediska vývoje důležitá citová vazba a maximální péče, vyhýbá umístění do ústavního zařízení. Jedná se tedy o dobu krizovou a přechodnou a pěstoun si musí být v tomto ohledu zcela vědom maximální délky trvání přechodné péče. Stejně jako v případě PP jsou pěstouni na přechodnou dobu finančně zajištěni dávkami PP. (Stárek, 2021)

Poručenství s osobní péčí

Soud má povinnost jmenovat dítěti poručníka, pokud není rodič, který by zastával rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Jedná se o situace, kdy rodiče zemřeli, byli

zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon rodičovské odpovědnosti byl pozastaven, rodičovská odpovědnost byla omezena a byl stanoven rozsah omezení, jde o dítě nezletilých rodičů. Poručník, který o dítě osobně pečuje má práva stejná jako rodiče, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Poručník i poručenec jsou zabezpečeni dávkami jako u PP. Poručníkem jmenuje soud, pokud je to možné, na základě doporučení rodičů, někoho z příbuzných nebo osobu blízkou. Do doby, než je dítěti soudem stanoven poručník, vykonává tuto funkci OSPOD jako veřejný poručník a týká se právního zastupování dítěte. Osobní péči je zajištěna svěřením dítěte do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo ústavního zařízení. Poručník podléhá pravidelnému dohledu soudu a jednou ročně předkládá soudu zprávu o vývoji dítěte a předkládá zprávu za jeho jmění. (MPSV, online, citace 2023-25-02)

Osvojení (adopce)

Osvojení neboli adopce je vymezeno §794-§854 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. Zákon říká, že osvojení je přijetí cizí osoby za vlastní. Stane se tak za předpokladu, že je mezi osvojitelem a osvojencem takový vztah, jako mezi rodičem a dítětem. Osvojení musí být v zájmu dítěte. Osvojitel má vůči dítěti plnou rodičovskou odpovědnost a je zapsán v rodném listě dítěte, dítě přejímá příjmení osvojitele, vztah k původní rodině zaniká. Osvojitel má povinnost oznámit dítěti skutečnost, že bylo osvojeno. Nejlépe k datu nástupu povinné školní docházky. Osvojenec ani osvojitel nemají nárok na žádné dávky jako v případě PP. Pokud žádají o osvojení manželé, podávají návrh společně jako manželé. Mezi osvojencem a osvojitelem musí být příslušný věkový rozdíl, zpravidla ne menší než 16 let, osvojení není možné mezi osobami příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. Osvojení je možné se souhlasem dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny tento souhlas poskytnout. Dověřilo-li dítě věku 12 let, je třeba jeho osobního souhlasu.

3 HOSTITELSKÁ PÉČE

3.1 VYMEZENÍ POJMU HOSTITELSKÁ PÉČE

Děti umístěné do DD, případně do DDŠ mají právo své rodiče navštěvovat a rodiče mají právo navštěvovat své děti. Děje se tak poměrně často a dítě kontakt se svou biologickou rodinou udržuje. U těchto dětí, především ve starším školním věku je obtížné nalézt vhodnou formu NRP, a to i důvodu, že tyto děti NRP např. v pěstounské rodině odmítají. Nabízí se zde forma hostitelské (zástupné) péče. Děti dochází do rodiny na víkend, na prázdniny a má možnost navazovat nové vztahy a vnímat správné fungování rodiny. (Bendl, 2015)

Pro děti, kterým se doposud nepodařilo zajistit sanaci rodiny nebo najít náhradní rodinu, se nabízí alternativa NRP, hostitelská péče. Tématem u odborné veřejnosti je, jak takovou péči potřebným dětem zajistit. U široké veřejnosti pojem hostitelská péče (HP) příliš známý není a HP je zcela opomíjena legislativou. Tuto problematiku řeší pouze §30 zákona 359/1999Sb. o sociálně právní ochraně dětí: *„Ředitel ústavního zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 30 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Tato doba, s výjimkou případů, kdy byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, může být prodloužena, jde-li o pobyt u těchto osob, na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností.“*

K tématu HP máme k dispozici omezené množství odborné literatury. Tato kapitola tedy vychází především z odborné metodiky Hostitelská péče a příprava k ní. Popisuje celý proces HP od vymezení pojmu, přes význam, rizika a metodická doporučení pro zainteresované subjekty.

HP lze vymezit jako: *„Dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Hostitelská péče je realizována převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance*

na pěstounskou péči (např. děti z velké sourozenecké skupiny, děti romského etnika, děti staršího věku apod.).“ (Blahutová, Zezulová, Daniš, 2020, str. 11)

Platná legislativa ČR konkrétní pojem HP nezná. Zainteresované orgány a osoby se řídí a umožňují HP na základě § 30 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Jak již bylo citováno výše, zákon umožňuje pobyt dítěte mimo ústavní zařízení nejvýše na dobu 30 dnů a je podmíněn trestní bezúhonností fyzické osoby s ohledem na rodinné a sociální prostředí, v němž bude dítě pobývat. Obecní úřad s rozšířenou působností si může vyžádat odborné posouzení této fyzické osoby. Odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a PP provádí krajský úřad podle §27 přiměřeně. Pro nejasné právní vymezení slova „přiměřeně“ nejsou podmínky pro HP jednotné. Postupy se liší mezi jednotlivými kraji, OSPODy, DD. Některé kraje požadují po hostitelích stejné posouzení jako u zájemců o NRP. Někde je vyžadován pouze výpis z rejstříku trestů. Pokud posouzení není vyžadováno, je zde riziko ohrožení dítěte, jehož působení na dítě může být patologické. V případě posouzení jako u zájemců o NRP může být celý proces pro případné hostitele pro svou časovou náročnost odrazující, zejména proto, že chtějí dítěti pomáhat omezeně, výlety, víkendy, část prázdnin, přátelství. (Blahutová, Zezulová, Daniš, 2020)

3.2 TYPY HOSTITELSKÉ PÉČE

1) Hostitelská péče plánovaná

Osoby, které mají o tuto formu péče zájem, kontaktují DD, OSPOD, nebo nestátní neziskovou organizaci, které zájemcům poskytnou potřebné informace a na případnou HP je připraví. Zájemce o HP musí být schválen příslušným úřadem a teprve potom dochází k vytipování dítěte. Připravování jsou všichni aktéři, kteří se na tomto procesu podílí, což je pro celý proces přínosné a pokud jde vše podle plánu, začíná hostitel/hostitelé navštěvovat dítě v DD. Postupně děti se svými hostiteli vyráží na výlety, doba společně stráveného času se prodlužuje a následují návštěvy k hostitelům domů. Navazování pozvolného vztahu může ve značné míře zamezit nejistotě při první návštěvě u hostitele. Výhodou této formy HP je provázející odborný pracovník, který pomáhá řešit aktuální problémy.

„Plánováním a provázením je tak ulehčen přechod od neznámého a neočekávaného ke známému a částečně předvídatelnému.“ Blahutová, Zezulová, Daniš (2020, str. 12)

2) Hostitelská péče spontánní

Historicky má tato forma HP historii dlouhou jako ústavní zařízení. Kolem dětí v ústavní výchově se vždy nacházeli lidé, kteří se o ně zajímali a navázali s nimi bližší vztah. Dříve to bývali většinou vychovatelé nebo jejich známí. V současné době, kdy je svět ústavní výchovy více otevřen širšímu světu se také rozrůstá okruh osob, které začnou mít o HP zájem. Na rozdíl od plánované formy HP vzniká přirozený vztah dítěte z DD k lidem, s nimiž se potkalo jako jiné děti z jiných rodin. Stává se to např. na táborech, při pravidelných sportovních aktivitách, při zájmových aktivitách, na školních akcích apod. Hostitelé tedy dítě nejdříve poznají a teprve potom zvažují, zda dítěti nabídnou širší zázemí. Jako hlavní výhody se zde uvádí, že dítě neprochází nejistotou neznáma, vztah vzniká přirozeně, pozvolně, zúčastnění mají své tempo, které jim vyhovuje. Nevýhodou se jeví nedostupnost ve smyslu, že většina dětí nepotká takovou osobu, která by byla takto smýšlející a chtěla navázat s dítětem z DD bližší vztah.

Koordinátorem procesu HP je zde OSPOD dítěte, který zná původní rodinu dítěte, jedná s pracovníky DD a rozhoduje, zda je HP pro dítě vhodná. OSPOD stanoví rozsah prověření zájemce o HP. Rozhodnutí o povolení návštěv vydává ředitel DD.

Postupy realizace hostitelské péče se v každém kraji liší. Blahutová, Zezulová, Daniš (2020) shrnují kompetence jednotlivých stran procesu:

- OSPOD dítěte – koordinátorem procesu u spontánní HP, stanovuje míru prověření zájemců, zná, proto spolupracuje s rodinou dítěte, vysvětluje příležitost pro dítě, komunikuje s DD a OSPOD hostitelů.
- OSPOD hostitelů – zajišťuje sociální šetření u hostitelů, spolupracuje s OSPOD dítěte.
- Krajský úřad – metodický orgán, který koordinuje a vytváří podmínky k realizaci HP v daném kraji.
- DD – spolupracuje s OSPOD dítěte, s hostitelskou rodinou, zodpovídá za dítě, ředitel DD povoluje pobyt dítěte mimo zařízení, rozhoduje o dílčích procesech.

- Dítě v HP – rozhoduje o sobě, zda HP potřebuje, v případě realizace HP se podílí na charakteru a intenzitě kontaktu.
- Hostitelé, hostitelská rodina – stanovuje míru intenzity a charakter kontaktu, vytváří bezpečné prostředí, spolupracuje s DD, OSPOD dítěte a hostitelů.
- Nestátní neziskové organizace – plní roli spíše osvětovou, podílí se na přípravě zájemců, poskytuje poradenství a provázení, může být koordinátorem procesu.
- Biologičtí rodiče – zůstávají zákonnými zástupci, pokud soud nerozhodl jinak.

Pozitivní zkušenosti s hostitelskou péčí spontánní má DD v Praze Klánovicích. Konkrétním příkladem je mladá žena, která do DD docházela doučovat děti. Více se začala zajímat o děti z DD obecně, ale také začala zjišťovat možnosti, jak by se mohla konkrétně zapojit a pomoci některému z dětí. Jednou z možností byla možnost stát se hostitelkou některého dítěte. Po zvážení všech alternativ se pro HP rozhodla, absolvovala proces prověření a stala se hostitelkou dvou dětí, sourozenců. HP trvá třetím rokem a má pozitivní dopad na citový rozvoj dětí, které mají díky této péči příležitost trávit čas v rodině mimo DD a být jeho součástí.

Další zkušeností HP spontánní je hostitelka, která přivedla na hostitelství svou známou. Druhá hostitelka by nevěděla, že se lze takto zapojit v péči o dítě z DD. Pro HP se následně rozhodla, protože měla zkušenost osobně vidět, jak tato péče probíhá u první hostitelky. Rozhodla se pro hostitelství dítěte, které bylo stejně staré jako její vlastní dítě. Opět zde platí, že dítě z DD bylo součástí rodiny a jejich zvyků. HP měla po dlouhou dobu na dítě pozitivní dopad, ale došlo k nesouladu a nepochopení s matkou a HP musela být ukončena. I když HP přináší rizika, neznamená to, že by neměla být realizována.

3.3 VÝZNAM HOSTITELSKÉ PÉČE

HP má význam především pro dítě. Do systému HP však vstupuje více zúčastněných stran a pro každou z nich má svůj význam a smysl. Blahutová, Zezulová,

Daniš (2020) popisují tyto zapojené strany z hlediska významu HP pro jednotlivé aktéry.

1) Dítě

V současné době jsou DD založeny na bázi rodinných skupin a děti se podílí na běžném životě skupiny a nejsou zavřeny za zdmi ústavu. Přesto nelze naplnit všechny potřeby, zejména psychické a sociální, které dítě má a HP je může v rámci možností saturovat a dítě má možnost získat stabilní citové pouto. Navázání citového pouta se svou jednou osobou je pro vychovatele přes veškerou snahu komplikované, protože se na rodinné skupině stará o šest až osm dětí. Pokud je HP dlouhodobá, může tuto základní psychickou potřebu naplnit. Dalším významným faktorem pro dítě je poznání modelu fungující rodiny a vztahů v ní. Děti, které žijí v DD ve většině případů nezažily správně fungující vztahy mezi rodiči a neměly možnost učit se podle pozitivních vzorů nápodobou a identifikací. Je to jeden z důvodů, proč tyto děti často selhávají v rodičovských rolích. Pravidelné návštěvy v rodině hostitele umožňují dítěti na vlastní kůži zažít běžný rodinný život. Někdy i konflikt, ale vidí také usmíření. Dítě žijící v DD se mnohokrát zklamalo v dospělých. V rodičích, kteří nesplnili slib nebo v nespravedlivých učitelích, vychovatelích, sociálních pracovnících a nemají v dospělé osoby důvěru. HP má velkou možnost pomoci narušenou důvěru obnovit a posílit splněným slibem, společným zážitkem, přijímáním dítěte takovým, jaké je a dát dítěti pocit, že se na hostitele, respektive dospělou osobu můžou spolehnout. V rodině hostitele má dítě možnost zažít pocit úspěchu. Hostitel dítě motivuje k novým aktivitám a dítě chválí a podporuje. Dítěti se reálným úspěchem posiluje sebevědomí a má o sobě lepší mínění. Pozitivně na dítě také působí zapojení do širší rodiny hostitele, mezi jeho přátele a známé. Přestože děti z DD nejsou izolovány od běžné společnosti a běžně se zapojují do veškerého života jako jiné děti, nové sociální kontakty zprostředkované hostitelem a poznávání nového sociálního prostředí jsou přínosem pro další vývoj a směřování. Pokud HP přetrvá do dospělosti, může být hostitelská rodina stabilitou, kterou většina dětí po odchodu z DD nemá. Mladý člověk tak získá lidi, na které se může obrátit. Čas strávený s hostiteli vede přirozenou cestou k prevenci rizikového chování. Obzvláště v období dospívání se stává, že děti tráví svůj volný čas nevhodným způsobem a navazují vztahy s nevhodnými kamarády. Hostitel dítěti předkládá

možnosti a alternativy, jak trávit volný čas smysluplně a najít si vhodné a podnětné aktivity.

2) Hostitel, hostitelská rodina

Poznatky, které jsou zde uvedeny, jsou poznatky samotných hostitelů. Hostitel má dobrý pocit z toho, že pomohl konkrétnímu dítěti a změnil jeho život, který by se nemusel vyvíjet správným směrem. Také, že měl hostitel možnost podílet se na osobnostním vývoji dítěte a ovlivnit jeho další směřování. Většina běžné populace si nedovede představit, jaký je život dítěte v DD a co všechno může takové dítě mít za sebou. Hostitel si díky tomu může uvědomit, jak mají stabilní partnerský vztah a fungující rodinu a díky tomu můžou být pozitivním vzorem a zprostředkovatelem, jak správně fungovat v dospělosti. Zcela jistě si hostitel uvědomí důležitost nových hodnot. Dítě z DD dá hostiteli zažít situace a role, které by jinak nezažili. Dítě hostitele se učí přijímat i děti z jiného sociálního prostředí, učí se toleranci a pochopení, v čem je hodnota člověka.

3) Dětský domov

HP má bezesporu smysl a význam také pro samotné vychovatele. Dítě si v rodině hostitele uvědomuje, že plnit povinnosti se musí všude jinde, nejen v DD. Dítě vidí, že se ostatní děti také učí a plní domácí povinnosti. Hostitel je pro vychovatele dalším člověkem, který výchovně působí na dítě a připravují je na život mimo DD. Díky dlouhodobé HP má vychovatel menší náročnost na výchovu dítěte. Děti jsou klidnější, nemají nebo se zmírňují výchovné problémy. Vychovatel má díky odjezdu dítěte k hostiteli možnost věnovat se individuálně jiným dětem. Ve službě mu menší počet dětí odlehčí.

4) Původní rodina dítěte

Důležitým aspektem je zde nutnost biologické rodině HP dostatečně vysvětlit a pro hostitele je základem respekt k biologické rodině dítěte. Většina dětí udržuje se svou původní rodinou kontakt. Hostitelství je zde vnímáno jako přátelství či širší rodina a vlastní rodiče dítěte se nemusí hostitelskou rodinou cítit ohroženi. Naopak, HP je vhodná pro děti, u kterých je potřeba posilovat pouto s rodiči nebo sourozenci. Hostitel je mnohdy schopen zajistit kontakt dítěte s rodiči, kteří z finančních nebo jiných důvodů nemají možnost dítě v DD navštěvovat. Případně může hostitel zprostředkovat setkání

se sourozencem v PP a napomáhat v kontaktu s rodinou dítěte. HP může v rodičích nastartovat skryté možnosti a ze strachu, že rodiče nebo rodič o své dítě přijde, začne jednat. Může se stát, že si rodiče v této situaci uvědomí, že umístění do DD není pro jeho dítě tou nejsprávnější cestou.

5) Stát

Pro stát je obecně ústavní péče ekonomicky náročná. Spousta mladých lidí, kteří opouští ústavní zařízení selhává v partnerských a rodičovských rolích a mají problém s kriminální činností. Mnohdy je tomu tak, protože jejich rodiče vyrůstali v nepodnětném prostředí a chyběly jim pozitivní vzory. HP umožňuje větší kompetence v plnění rolí v dospělém životě. Podpora a provázení hostitelskou rodinou snižuje pravděpodobnost zásahu státu. Dítě z DD v HP tráví svůj volný čas adekvátním způsobem, čímž je zajištěna prevence kriminální činnosti a dítě má méně možností zapadnout do potíží, které ohrožují společnost. V případě, že bude HP rozšířenější, bude dítě v dospělosti ekonomicky aktivní a bude žít podle norem společnosti. Stát se tak vyhne nákladům na další ústavy, integraci dětí odcházejících z DD, integraci skupin pohybujících se na okraji společnosti nebo výdajích na věznice.

3.4 RIZIKA HOSTITELSKÉ PÉČE

Stejně jako má HP své přínosy, má také svá rizika. Je zde riziko ohrožení bezpečnosti dítěte a jeho další zklamání. V praxi je však mnohem více zklamaných hostitelů. Zklamání prožívají i vychovatelé DD nebo sociální pracovníci, kteří nemají od HP reálná očekávání. Je důležité si rizika uvědomovat a předcházet jim, mít připravené hostitele a děti na celý proces. Blahutová, Zezulová, Daniš (2020) předkládají rizika s ohledem na jednotlivé aktéry.

1) Ohrožení dítěte

Bezpečí dítěte je vždy na prvním místě a je zapotřebí jej zajistit. Odborníci se obávají o bezpečí dětí a vycházejí z toho, že děti, které žijí v DD si již nějaké zlo a příkoří zažily a není zde prostor k vystavení dalšímu ohrožení nevhodných osob. Děti

patří domů o. s. se zasazuje o jednotný systém jednotného schvalování a prověřování osob k HP.

2) Zklamání dítěte

Pokud se vyskytnou argumenty proti HP, je to právě zklamání dítěte. Očekávání dítěte skutečně mohou skončit zklamáním, ale toto lze minimalizovat pečlivou přípravou hostitele a také dítěte. Hovořit s ním o výhodách a nevýhodách, pozitivěch i negativěch HP. Dítě může být zklamáno, jestliže se nestane součástí rodiny jako v PP. Další zklamání může nastat, pokud hostitel bez udání důvodu hostitelství ukončí. Hostitelé si musí v podstatě neustále dávat pozor, aby v dítěti nevzbuzovali naděje, které by nemohly být realizovány. I když rizika zklamání dítěte hrozí, neznamená to, že by HP neměla být realizována. Děti svěřené do ústavní výchovy bývají citově deprivované a pokud v ústavním zařízení vyrůstají dlouhodobě, mnohdy bývají emočně a citově oploštělé a ukončení HP nemusejí vnímat jako velkou ztrátu. V životě se neustále seznamujeme, sblížíme nebo naopak vztahy opadávají. Stejně tak se to děje v souvislosti s HP. Je potřeba, aby byly zainteresované obě strany a je potřeba vytvářet přátelství, která přispívají k obohacení života obou stran, je zapotřebí umět dávat i brát, a hlavně mít reálná očekávání.

3) Zklamání hostitele

Jak již bylo uvedeno výše, zklamání hostitelů bývá častější než zklamání u dětí. Zklamání hostitele nastává ve chvíli, kdy dítě znenadání ukončí HP, ať už důvod uvede, či nikoliv nebo uvede zdánlivě nepochopitelný důvod. Hostitel může cítit nepochopení, lítost nebo dokonce vinu, že udělal něco špatně. Pociťuje zmatek a nerozumí, proč dítě nechce v HP pokračovat. Hostitel musí rozumět citové deprivaci dítěte a rizika ukončení péče znát. Důvodů může být velká škála. Dítě přicházející do puberty chce trávit více svého času s vrstevníky, omrzení HP nebo může mít dítě strach nebo pocit viny vůči svým rodičům. Dítě by mělo být vedeno k tomu, aby vztahy neukončovalo náhlým rozhodnutím a nechalo si prostor na obnovení vztahu s hostitelem. Dalším zklamáním může být nespolupráce se zainteresovanými institucemi.

4) Zklamání vychovatelů DD a sociálních pracovníků

Pokud se vychovatel nebo sociální pracovník angažuje více při vyhledávání HP a dojde k ní, je těžké se smířit s tím, že je z jedné nebo druhé strany ukončena. Ukončení

může být vnímáno jako neúspěch, a proto je důležité posuzovat každý případ jednotlivě a nenechat se odradit. Jako vždy záleží na jednotlivých lidech a uvědomění si, že najít pro dítě ideální osobu není v jejich silách ani možnostech.

5) Nezralost dítěte

Všeobecně se HP nedoporučuje dětem z DD mladším šesti let. Tyto děti nedokážou rozumově posoudit a uvědomit si, kde jsou doma a kde na návštěvě. Zatím neví přesně, kdo jsou jeho lidé a zcela nechápou proč se jim mění prostředí, kde pobývají. Alternativou u mladších dětí jsou návštěvy dobrovolníků. HP se však u takto malých dětí úplně nevyklučuje a mohla by se týkat dětí z vícečetných sourozeneckých skupin.

Nejde uvést všechny rizikové situace a rizikové faktory, které mohou HP ohrozit. Je však důležité mít rizika u každé jednotlivé HP pojmenované, protože se potom dá snadněji rizikům předcházet nejen při přípravě na HP, její provázení, ale také na samotný výkon HP.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem práce je zjistit přínos HP u dětí, kterým se z nějakého důvodu nepodařilo najít nebo zajistit jinou formu NRP. Dílčím cílem je specifikovat oblasti vzdělávání, které může mít HP na dítě a oblasti, které by mohly být HP pozitivně ovlivněny.

Práce si klade výzkumnou otázku, zda je HP přínosem pro vzdělávání dětí z DD v Praze Klánovicích a jakým způsobem je může ovlivnit do dalšího života. Odpovědi bude dosaženo na základě rozhovorů s dětmi a pro dokreslení situace s vybranými vychovateli DD.

Aby bylo dosaženo odpovědi na výzkumnou otázku, je potřeba správné formulace otázek v rozhovorech, které musí být kladeny tak, aby z odpovědi bylo možné vyhodnotit, zda je HP přínosem či nikoliv. Zároveň se zaměřit na oblast vzdělávání. Nejen otázek v oblasti školních znalostí, ale také z oblasti sociálních vztahů a sociálních dovedností. Zpracování rozhovorů stanoví, zda bylo dosaženo cíle a zda bylo odpovězeno na výzkumnou otázku. V závěru práce bude řečeno, co práce přinesla a zda je možné její využití v další praxi.

4.1 Rozhovor

Výzkumná metoda rozhovor

Výzkumná metoda rozhovor (v odborné literatuře též označováno jako dotazování, interview) je jednou z nepoužívanějších metod kvalitativního výzkumu. Zde se budeme držet označení rozhovor. Rozhovor umožňuje výzkumníkovi proniknout hlouběji do problému, sledovat neverbální projevy respondenta a podle toho přizpůsobit další kladení otázek. Rozhovor je založen na interpersonálním vztahu. Při rozhovoru záleží na výzkumníkovi a na tom, jakou atmosféru navodí. Jestliže se chová s patřičným respektem k respondentovi, plně vnímá jeho přítomnost a utvrzuje jej v tom, že jeho odpovědi jsou pro něj přínosem, zejména u dětí, jako je tomu v tomto případě, je zde velký předpoklad, že získá potřebné informace. Základem rozhovoru jsou otázky a

odpovědi. Otázky jsou otevřené, polouzavřené a uzavřené. Rozhovory dále rozlišujeme na nestrukturované, strukturované a polostrukturované. Nestrukturované rozhovory mohou tazateli přinést nové a často nepředpokládané odpovědi, což může být přínosem k danému tématu, ale zároveň platí, že takové odpovědi se těžko kategorizují a vyhodnocují. Polostrukturovaná forma nabízí střed, který si může tazatel ovlivnit podle potřeby svého výzkumu. Rozhovoru se dává přednost před dotazníkovým šetřením v případě, že potřebujeme hlubší odpovědi. Vzorek respondentů je zde sice menší, ale danou problematiku může více objasnit. Další výhodou rozhovoru je to, že respondenti budou spíše odpovídat pravdivě. Doporučením před rozhovory, které budou zařazeny do výzkumu, je, si rozhovor nacvičit. Není třeba se učit otázky nazpaměť, ale znalost otázek a vědění, čeho chce výzkumník dosáhnout, je ulehčením a předpokladem k úspěšnému vedení rozhovoru a dobrání se cíle.

Dále obecně platí, že rozhovor je časově náročnější výzkumnou metodou jak na čas strávený samotnými rozhovory, tak jeho následným vyhodnocením a vyhodnocením celého výzkumu. Samotný rozhovor v podstatě trvá tak dlouho, dokud výzkumník nezíská relevantní odpovědi. Vstupní část rozhovoru by měla vést k zaujetí respondenta a zároveň odstranit obavy respondenta. Např. nejdříve se krátce zabývat všeobecnými věcmi a navázat na dané téma a začít rozhovor. Při rozhovoru by se měl tazající chovat přátelsky, ale zároveň profesionálně, nezlehčovat danou situaci. Rozhovor může být zaznamenáván zapisováním nebo nahráváním. Nahrávání předpokládá souhlas respondenta s nahráváním. Nahrávání může nepříznivě ovlivnit rozhovor. Zároveň by zaznamenávání a psaní poznámek nemělo výzkumníka zaměstnávat natolik, že je ohrožena pozornost respondenta. Výzkumník se musí respondentovi plně věnovat.

I když rozhovor probíhá ústně a je zde předpoklad, že se rozhovor v průběhu může různě směřovat a výzkumník musí být připraven pružně reagovat na nastalou situaci, musí být obsah rozhovoru, otázky a průběh dobře promyšlen a připraven. Je třeba se vyvarovat otázkám, které předem určují odpověď. Je lepší otázky pokládat nepřímou a všeobecně tak, aby mohl respondent odpovědět podle skutečnosti. Vyhodnocení výzkumu probíhá prvotní kategorizací dat. Postupuje se tak, že tazatel řadí odpovědi do kategorií a ty následně dělí do menších celků. (Gavora, 1996)

4.1.1 PŘÍPRAVA ROZHOVORU A OTÁZEK K VÝZKUMU

Pro tento typ kvalitativního výzkumu bylo použito polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Z doporučení vyplynulo, že v tomto typu výzkumu není dobré použít rozhovor s převážnou částí uzavřených otázek. Předejde se tak nedostatečnému pokrytí problematiky.

Výzkumná metoda rozhovor byla zvolena z důvodu převážně dětských respondentů. Rozhovor je pro ně autentičtější a dítě zde nevystavujeme tomu, aby četlo text a správně jej pochopilo a muselo odpovídat písemnou formou. Toto může být především pro děti mladšího věku, ale i pro ty starší problematické a neuchopitelné a taková forma výzkumu by se jim nemusela líbit a odpovědi by nebyly vypovídající. Dále v dětech čtení textu a písemné odpovídání vzbuzuje pocit zkoušení ve škole, což by rovněž nemuselo být příznivým aspektem pro tento výzkum. I když bude pravděpodobně rozhovor delší formou, než by bylo písemné odpovídání, bude rozhovor pro dítě méně zatěžující.

Přednost otevřeným otázkám před uzavřenými byla dána především proto, že otevřené otázky umožňují doptat se na konkrétnější fakta nebo přeformulovat otázku, klást doplňující otázky. Dále je zde předpoklad pravdivých odpovědí.

U tvorby otázek pro rozhovor bylo přihlíženo k tomu, že děti vědí, co HP znamená. Ve svém slovníku mají zařazeno slovo hostitel a hostitelka.

V rámci předvýzkumu postupně proběhla setkání s respondenty. Byli osloveni a požádáni, zda s nimi může být realizován rozhovor za účelem získání informací k napsání bakalářské práce. Nejčastější odezvou byl dotaz, zda tazatelka ještě chodí do školy. Zároveň to byl moment, kdy bylo možné dětem vysvětlit, že ano, že tazatelka ještě studuje a k ukončení studia potřebuje odpovědi na otázky, které mohou právě oni zodpovědět. Tím byl zajištěn prvotní zájem dítěte, zejména mladších dětí rozhovor realizovat.

Na otázku, čeho se bude rozhovor týkat by nebylo vhodné odpovědět: trávíš čas u hostitelů přípravou do školy a věnujete se vzdělávání? Spíše formulovat zájem o

rozhovor ve stylu: zajímá mě, jak trávíš čas u hostitelů, co děláte a co jsi poznal/a nového.

Z rozhovoru nebude pořízen hlasový záznam. Odpovědi budou hesly zaznamenávány na záznamový arch. Bezprostředně po rozhovoru, již bez respondenta, budou doplněny o poznatky, aby nedošlo ke ztrátě získaných informací a odpovědí.

Před výzkumem vytvořen rámcový okruh otázek a možný průběh rozhovoru, ze kterého bude při rozhovoru vycházeno. Rámec byl stanoven pro tazatele a bude na něm otázky pokládat a formulovat tak, aby získal odpovědi potřebné k zjištění odpovědí na výzkumnou otázku.

4.2 Etické aspekty výzkumu

Etické aspekty nebo etické otázky by měly být řešeny v rámci každého výzkumu. Nejčastěji se týkají zachování soukromí, zachování mlčenlivosti, jakým způsobem budou zpracovány a sdělovány výsledky výzkumného šetření. Níže jsou body, které byly naplněny, aby byl výzkum v souladu s etickými požadavky na napsání bakalářské práce.

Souhlas ředitelky DD v Praze Klánovicích s výzkumným šetřením

O souhlas s výzkumem v DD v Praze Klánovicích byla ředitelka požádána ještě před samotným výzkumem. Byla seznámena se záměrem a tématem bakalářské práce a rámcově jí bylo sděleno, jakým způsobem bude výzkum probíhat, ve kterých místech a kterých dětí se tento výzkum týká. Dále jí byl sdělen časový rámec s termínem ukončení. Ten byl datován do doby obhajoby bakalářské práce.

Informovaný souhlas – ředitelka za děti

Pokud se výzkum provádí u nezletilých dětí, musí zákonný zástupce dítěte podepsat informovaný souhlas, že souhlasí s tím, aby se dítě zúčastnilo výzkumu a za jakých podmínek. Zákonní zástupci dětí, které jsou umístěny v DD často jako zákonní zástupci nefungují. Proto v případě, že zákonný zástupce dítěte z nějakého důvodu nemůže vykonávat svou povinnost, udělí informovaný souhlas ředitelka DD.

Emoční bezpečí

Kvalitativní výzkum, v tomto případě rozhovor sebou nese předpoklad, že se respondent/dítě bude muset vyjádřit k okolnosti nebo události v životě, která jej nějakým způsobem poznamenala nebo je pro něj citlivá. Rozhovor s dítětem v péči DD toto riziko přináší. Otázky by neměly být kladeny bez přípravy, měly by být kladeny s rozvahou a počítat s tím, že může nastat situace, kdy se rozhovor dotkne citlivého tématu. Je zde potřeba dát dítěti pocit bezpečí a příležitost a prostor k uvolnění. Z tohoto důvodu je důležité pro rozhovor zachovat soukromí. (Hendl, 2005)

Práce s ohroženou skupinou

Výzkumník musí mít pořád na zřeteli, že pracuje s ohroženou skupinou dětí a mládeže. Umístění dítěte do DD jistě předcházela nepříznivá rodinná situace, která se na každém dítěti nějakým způsobem podepsala. Každé dítě toto vnímá jinak. Proto je zapotřebí s každým dítětem jednat individuálně, respektovat jeho individualitu, brát zřetel na jeho situaci a specifické problémy, které u něj v souvislosti s traumatem mohly nastat.

Nahlížení do spisové dokumentace

K přípravě na výzkum, vytipování cílové skupiny a zjištění informací o dětech, které byly do výzkumu zařazeny předcházelo nahlížení do spisové dokumentace. Tomuto kroku opět předcházela souhlas ředitelky DD. Spisová dokumentace byla poskytnuta sociální pracovníci, která má mnohdy o dětech jiné znalosti než vychovatel, zejména co se týče poměrů v rodině dítěte.

Ze spisové dokumentace dětí z DD v Praze Klánovicích vyplývá, že do DD byly umístěny zejména z důvodů zanedbávání výchovy, zanedbávání povinné školní docházky, výživy a dalších rodičovských povinností, fyzické a psychické týrání. Tyto citlivé informace nesmí být nikde personalizovány a nesdělují se třetím osobám.

Anonymizace

Všechny výsledky výzkumného šetření jsou anonymizovány. Není z nich zřejmé, o které konkrétní děti se jedná. Nepoužívají se jména dětí ani jejich popis. Byly pozměněny některé skutečnosti, jako např. jméno v kazuistice a nejsou uváděny specifické znaky dítěte, aby nebyla možná identifikace.

5 VÝZKUMNÉ PROSTŘEDÍ

5.1 Dětský domov v Praze Klánovicích

Výzkumným prostředím byl DD v Praze Klánovicích. Historie DD se začala psát v roce 1949. Od doby svého vzniku prošel několika změnami. V současné době je tento DD školským zařízením pro výkon ústavní výchovy pro děti od 3 do 18 ti let, případně do ukončení přípravy na povolání, maximálně do 26 let. Jedná se o DD rodinného typu. Zřizovatelem je Hlavní město Praha. Kapacita DD je 54 dětí, které jsou rozděleny do sedmi heterogenních rodinných skupin. Jedna skupina je umístěna na detašovaném pracovišti v Praze Malešicích, v Limuzské ulici. V Praze Klánovicích tvoří DD komplex čtyř rozlehlých prvorepublikových vil. Ve třech vilách je po dvou bytech, tzn. celkem šest bytů. Jedna vila je upravena na tréninkové a startovací byty, garsonky. Zde se dospělí klienti soustavně připravují na povolání a v rámci zajištění následné péče a osamostatnění do života se zde učí klienti mimo jiné samostatně hospodařit. Dále DD disponuje garsonkou v Horních Měcholupech na Veronském náměstí, garsonkou v Praze Bohnicích v Olštýnské ulici a dvěma garsonkami v Čakovicích v Myjavské ulici. DD tyto garsonky pronajímá Magistrát hlavního města Prahy za snížené nájemné a garsonky fungují jako startovací byty pro bývalé klienty DD.

Jednou z priorit DD je socializace dětí. Cílem vedení DD a vychovatelů je, aby se děti co nejvíce pohybovaly mezi běžnou populací. Denní režim dětí je téměř stejný, jako režim dětí z funkčních rodin. Děti, které navštěvují základní školu, navštěvují většinou spádovou Masarykovu základní školu v Praze Klánovicích. Tři děti mají zajištěno speciální vzdělávání na Základní škole Úvaly. Všechny děti, které potřebují nebo mají zájem, mají možnost v rámci DD využít doučování. Doučování je zde bráno jako investice do budoucnosti a jsou na ně vynaloženy nemalé finanční prostředky. Kladnému postoji ke vzdělávání dětí je kladem velký důraz. Po základní škole se začínají děti, respektive mladí lidé připravovat na budoucí povolání. Škála středních škol je velice rozmanitá. Stejně jako v případě základních škol se děti ze škol vracejí do DD. Cestování do a ze škol bývá časově náročnější, protože školy jsou různě rozmístěny. V případě vzdálenějších škol jsou středoškoláci ubytováni v domovech mládeže, které přísluší škole.

Děti se v rámci celého DD volně pohybují, navštěvují se. Na návštěvu za dětmi mohou přijet kamarádi, spolužáci, příbuzní. Vždy se tak děje se souhlasem vychovatele. V případě, že dítě navštíví rodinný příslušník, je informována ředitelka. Děti mají možnost navštěvovat kroužky podle svých zájmů, sportovat a aktivně trávit svůj volný čas. Snahou vychovatelů je motivovat a podporovat děti v jejich zájmech. Kromě toho, že děti dochází do kroužků mimo DD, jsou jim v rámci DD nabízeny volnočasové aktivity – keramika, zpěv, hra na klávesy, pohybová terapie, sportovní hry. Kromě toho je u každého domu velká zahrada a hřiště. Zde se děti pravidelně a neorganizovaně podle svého zájmu setkávají a tráví společně čas. Oblíbenou aktivitou je fotbal a děti z DD navštěvují kamarádi. Dále mají k dispozici tenisové hřiště, posilovnu, terapeutickou místnost, učebnu a hernu pro menší děti.

Všechny rodinné skupiny jsou velice dobře materiálně vybaveny. Vybavení je moderní, praktické a na jeho výběru se vždy podílí celá rodinná skupina. Děti se můžou podílet na designu svého pokoje. Co se týče techniky, jsou skupiny vybaveny připojením na internet, počítači, televizi, play stationy. Kuchyně jsou moderně vybaveny, včetně myčky nádobí. Každá skupina má pračku a sušičku. Platí zde, že děti se podílí na běžném životě rodinné skupiny, pomáhají v kuchyni, s nákupem, podílí se na úklidu společných prostor, starají se o své věci, včetně prádla, umí obsluhovat pračku a sušičku. Neplatí zde, že mají obslužný personál, který jim vše zajistí. Děti zde vědí, že prádlo se samo nevypere, jídlo se musí nakoupit a připravit, drogerie se sama nedostane do polic. Záleží na každém vychovateli, jak tuto skutečnost pojme a děti do těchto procesů zapojí. Co je dětem zajišťováno, je strava z centrální kuchyně ve všední dny. Moderně vybavená kuchyně je součástí jedné z budov.

K běžnému životu dětí dále patří spolurozhodování, jak bude rodinná skupina trávit společně strávený čas o víkendech, o prázdninách. Děje se tak s ohledem na věk dětí a jejich společné zájmy. Mezi oblíbené aktivity patří např. návštěvy bazénů, kina, Jump arény, výlety. Starší děti často chodí na brigády a společného programu se tak neúčastní, což není vnímáno negativně.

Personál DD v Praze Klánovicích je vzhledem ke své kapacitě poměrně početný. Tvoří jej tzv. pedagogové a ne pedagogové. Celý personál je patřičně erudovaný a v čele DD stojí ředitelka. Pedagogové, vychovatelé jsou lidé, kteří se aktivně podílí na

životě dětí v DD a svou osobností na děti přímo působí. Jsou to právě oni, kteří mohou jejich život v mnohém ovlivnit. Na každé rodinné skupině působí čtyři vychovatelé. V současné době platí, že v zastoupení mírně převažují ženy.

Obecně platí, že hlavním předpokladem k vykovávání povolání vychovatele, je vyzrálá osobnost s předpokladem pozitivně a lidsky působit na děti svěřené do ústavní výchovy. Vychovatelé zde splňují podmínky profesního vzdělání a mají možnost se podle svého zájmu ve svém oboru neustále vzdělávat. Důležitou součástí DD v Praze Klánovicích je sociální pracovnice, která vede spisovou dokumentaci dětí, komunikuje s OSPODy dětí a bývá v kontaktu s rodiči dětí. V její dikci je administrativa spojená s povolenkami dětí. Informuje vychovatele, které děti mohou a v jakém termínu odjet na povolenku k rodině nebo k hostitelům.

5.2 Děti zapojené do výzkumu

Výzkum probíhal v podstatě v celém areálu DD v Praze Klánovicích. Respektive ve všech prostorech DD. Vždy záleželo na konkrétní situaci a na tom, na kterou dobu byl rozhovor naplánován. Konkrétní rozhovory probíhaly v pokojích dětí, společných prostorech rodinných skupin, v terapeutické místnosti nebo na zahradě. Vždy se jednalo o prostředí tiché, v podstatě izolované od ostatních rušivých elementů. Především bez přítomnosti jiných dětí. Přítomnost jiných dětí nebo i jiných osob by mohlo nepříznivě naladit respondenta a ovlivnit jeho odpovědi. Zabezpečit vhodné prostředí pro každý konkrétní rozhovor bylo důležitou součástí výzkumu. Kromě vhodného prostředí bylo nutné zajistit čas potřebný k rozhovoru. Na každý rozhovor byla určena jedna hodina, která byla předem dohodnutá jak s dítětem, tak s vychovatelem, který potvrdil, že dítě v tu dobu nemá žádné jiné povinnosti.

Výzkum se týkal pouze dětí, kterým byla v době výzkumu poskytována HP. Okruh dětí, kterých se výzkum mohl týkat vycházel ze situace v souvislosti s HP a znalosti dětí autorky. Nápomocni byli vychovatelé konkrétních dětí a sociální pracovnice. Počet dětí v HP se během výzkumu změnil. Důvodem bylo ukončená HP u některých dětí a zároveň začátek HP u dětí jiných. Jedno z dětí, u kterého byla doba HP v začátcích do

výzkumu zařazeno nebylo, a to z důvodu, že odpovědi na některé otázky nemohly být zodpovězeny.

Se dvěma dětmi, pro které HP před ukončením celkového výzkumu skončila, rozhovory proběhly a rozhovory s nimi do výzkumu zařazeny byly. V době rozhovorů nebylo známo, že k tomuto dojde. Jednalo se o ukončení HP z neuvedení důvodu dětí. Podle vypořizovaných a zjištěných okolností se jednalo pravděpodobně o vliv a nesouhlas rodiče s HP. Jednalo se o dvě děti sourozence, jednoho rodiče dětí a dvě hostitelky.

Jedno z oslovených dětí rozhovor na téma HP odmítlo a výzkumu se nechtělo zúčastnit.

Dalším předpokladem pro to, zařadit dítě do výzkumu a oslovit jej byly rozumové schopnosti dítěte a předpoklad, že dítě porozumí všemu, do čeho bude zapojeno.

6 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Předvýzkum

Jak již bylo sděleno výše, před samotným výzkumem proběhnul předvýzkum a zároveň příprava na samotný výzkum, během kterého byli osloveni děti, kterých se mohl výzkum a poskytnutí rozhovoru týkat. Tomuto ještě předcházelo nahlížení do spisové dokumentace dětí a diskuze se sociální pracovníci DD.

Děti byly osloveny na svých skupinách, kde byla předem dohodnutá schůzka. Tato schůzka byla krátká, děti byly seznámeny s tím, že se jedná o rozhovor, který bude převážně o HP a o tom, jak spolu děti a hostitelé tráví čas. Dále byly děti seznámeny, že rozhovor bude pořízen za účelem napsání bakalářské práce. Výhodou byla znalost dětí a autorky. Tento fakt byl jedním z důvodů, který vedl k ochotě rozhovor poskytnout.

Děti byly v této fázi poprvé ujistěny, že rozhovor bude čistě mezi tazatelem a dítětem. Že nikde nebude uvedeno jeho jméno, žádné detaily z jeho života ani informace, které si nebude přát do rozhovoru uvést. Zároveň zde byl prostor dát dítěti najevo, že jsou jeho názory žádoucí a budou pro někoho prospěšné.

Cílem předvýzkumu je zjistit, zda je pro respondenty průběh rozhovoru čitelný, zda jsou otázky srozumitelně kladeny, zda se na ně dá odpovědět a zda je z odpovědí možné vyvodit závěry a získat informace potřebné k výzkumu. Slouží zejména výzkumníkovi.

Rozhovory v rámci předvýzkumu proběhly se dvěma respondenty, staršími dětmi, u kterých HP probíhala v nedávné době, kdy byli v péči jiného zařízení a HP byla ukončena po vzájemné dohodě. K rozhovoru přistoupili ochotně, byli seznámeni se všemi okolnostmi tohoto úkonu a bylo jim sděleno, že výsledky rozhovoru nebudou zařazeny do výzkumu. Rozhovory posloužily k úpravě struktury a pokládání otázek a byly přizpůsobeny dosaženým výsledkům. Otázky byly více zacílené na oblast vzdělávání celkově a bylo upuštěno od otázek, které se týkají HP obecně a jsou spíše informativního charakteru. Po těchto dvou rozhovorech byla stanovena doba rozhovoru maximálně na jednu hodinu. Především u mladších dětí by u delšího rozhovoru klesala pozornost a klesal by zájem o dané téma.

Průběh výzkumu

Rozhovory s dětmi probíhaly podle toho, jak se podařilo skloubit programy obou stran a zajistit vhodné místo k rozhovoru. Nejideálnějším se ukázalo realizovat rozhovor v pokoji dítěte. Důvodem bylo známé prostředí a dítě bylo na své domácí půdě. V průběhu nebyly zaznamenány žádné větší komplikace. Drobné vyrušení ze strany návštěvy druhého dítěte se podařilo vyřešit a zásadně nenarušilo průběh rozhovoru.

Podařilo se dodržet čas rozhovoru a ani v jednom případě nepřesáhnul jednu hodinu. Spíše to byla doba kratší, v průměru se jednalo o 45 min. Nejdelší rozhovor byl zaznamenán s nejmladším účastníkem (devět let) výzkumu a nejkratší s nejstarším (šestnáct let). Rozhovor byl realizován s devíti dětmi v časovém rozmezí dvou kalendářních měsíců.

Rozhovory probíhaly podle předem dané osnovy a v průběhu probíhalo zapisování hesly na záznamový arch. Zapisování nesmělo do rozhovoru příliš zasahovat, aby neodpoutávalo pozornost tazatele ani respondenta. Dodržení dané osnovy bylo nutné z důvodu zaznamenání odpovědí na stejné otázky od všech respondentů. V průběhu výzkumu otázky a schéma měněno nebylo.

Otázky na trávení volného času zábavou, sportem, výlety byly pokládány zhruba v polovině času rozhovoru, protože zde byl předpoklad, že dítě bude hovořit o něčem co jeho samotného baví a u čeho dokáže udržet pozornost.

Především u mladších dětí bylo potřeba se u některých otázek zdržet a otázku vysvětlit, položit znovu. Otázka nesměla být položena: Navštěvujete s hostiteli další rodinné příslušníky? Spíše položit otázku: A co ostatní z rodiny hostitelů? Co třeba rodiče hostitelky? Týkalo se to zejména otázek z oblasti sociálních vztahů a sociálních oblastí celkově. Tedy oblasti, která bývá ze špatné zkušenosti s původní rodinou velmi citlivá. I když rozhovor vůbec k biologické rodině neodbíhal, byl u především starších zaznamenán náznak smutku.

Bezodkladně po každém rozhovoru následovalo doplnění všech podstatných odpovědí na otázky, informací a poznatků. Následovalo třídění do kategorií, což vyžadovalo značné úsilí. Byly vytvořeny tři kategorie/oblasti, ze kterých vzešly

konkrétní výstupy z rozhovoru. Jedná se o konkrétní přínos nebo žádný záznam v oblasti: školních znalostí, trávení volného času, sociálních vztahů a sociálních dovedností.

Doplnění skupiny respondentů – vychovatelé DD v Praze Klánovicích

V průběhu výzkumu se ukázalo žádoucím, že k doplnění a potvrzení nebo vyvrácení odpovědi na výzkumnou otázku by mohlo značnou měrou přispět oslovení vychovatelů. K zařazení vychovatelů do výzkumu bylo přistoupeno, ale hlavními respondenty nadále zůstaly děti a jejich odpovědi a výsledky šetření budou prioritní.

K zařazení dalších respondentů nebylo učiněno z důvodu nerelevantních odpovědí dětí, spíše pro dokreslení situace a doplnění vyhodnocení a zjištění. Rozhovory byly koncipovány a realizovány v mnohém menším formátu, byly konkrétnější a kratší. Z řad vychovatelů byli osloveni čtyři vychovatelé, kteří mají v péči na rodinné skupině dítě v HP. Zároveň jsou většinou kmenovými vychovateli dětí. Kmenový vychovatel znamená pro dítě klíčový. Jsou spolu ve větším kontaktu a řeší spolu všechny záležitosti týkající se dítěte (škola, lékaři).

Jedním z důvodů, proč byli do výzkumu zařazeni vychovatelé bylo zjistit, zda vnímají u dětí jim svěřených přínos HP a pokud ano, ve kterých oblastech se takto děje a jakým způsobem. Zároveň zjistit, jaký je přínos HP pro něj jako pro vychovatele.

Přínos HP u konkrétního dítěte

Kazuistika dítěte a deklaráce zjištění u jednoho výzkumného vzorku bude v závěru kapitoly předložena z důvodu konkrétního pozitivního přínosu HP na dítě. Kromě zjištění pozitivního přínosu ze strany dítěte a vychovatele zde proběhnul rozhovor i s hostitelkou dítěte. Rozhovor směřoval k otázce, zda dítě za dobu trvání HP prošlo vývojem a pokud ano, v jakém směru a jak se tento vývoj projevuje.

7 ZJIŠTĚNÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Zjištění 1 – kategorie 1: oblast školních dovedností a školních povinností

- Dva respondenti se v době pobytu u hostitele nevěnují přípravě do školy. Oba se shodují v tom, že hostitel se o školní výsledky zajímá, ale nechává na nich, zda se škole budou společně věnovat, či nikoliv.
- Jeden z těchto respondentů dále uvádí, že škole se u hostitele sice příliš nevěnují, přesto je pro něj hostitelská rodina motivací školu co nejlépe dokončit. Motivací je zároveň to, že je hostitelská rodina dobře zaopatřená a respondent dále uvádí, že před nimi nechce vypadat hloupě.
- Ostatní respondenti odpověděli, že se škole a plnění školních povinností v době pobytu u hostitele věnují.
- Jeden z respondentů uvádí, že se škole věnují hodně, protože dítě hostitelů chodí do stejné třídy jako on. Dále uvádí, že ho to moc nebaví a raději by dělal něco jiného, ale na druhou stranu ihned dodává, že je rád, že má školu hotovou a nemusí se už učit v DD. Nejráději je, když si u hostitele vypracuje referát nebo čtenářský deník. V DD toto nedělá rád a neví si tam s tím rady.
- Čtyři respondenti odpověděli, že s hostiteli vypracovávají domácí úkoly. Tato příprava do školy v době pobytu u hostitele jim nevádí, berou to tak, že se do školy připravit musí.
- Jeden z těchto respondentů spontánně uvádí, že má přípravu do školy vlastně rád, že toho hodně umí a hostitelé jej chválí.
- Dva respondenti odpověděli, že v době pobytu u hostitele čtou a o přečteném textu si povídají. V autě trénují počty. Podle obou je to lepší učení než v DD.
- Hostitelé se nejvíce zajímají o matematiku, češtinu a angličtinu.
- Respondenti sami od sebe o škole nemluví, ale hostitelé se na školu a prospěch ptají.
- Podle respondentů prospěch zajímá všechny hostitele. Při každé návštěvě se na něj ptají.
- Jeden z respondentů uvádí, že se u hostitelů do školy připravuje rád, protože tam má klid a hostitel se mu při tom věnuje.

Interpretace výsledků

Ze získaných odpovědí a výsledků vyplývá, že i když se dva respondenti z devíti na přímé školní vyučování v době pobytu cíleně nepřipravují, oblast školního vzdělávání je v době pobytů u hostitelů v nemalé míře zastoupena. Přínosem je zjištění, že hostitelé mohou děti motivovat k lepším školním výsledkům. Největším přínosem je to, že děti zde přípravu školu nevnímají jako příkoří. Naopak některé z nich přípravu do školy vítají, což v DD nebývá častým jevem. Dalším přínosem je individuální přístup k dětem a k tomu, co se zrovna děti do školy potřebují naučit nebo si připravit.

Zjištění 2 – kategorie 2: oblast trávení volného času

- Oblast, ve které respondenti nejvíce odpovídali na otázky a sami odpovědi doplňovali.
- Všichni respondenti shodně odpovídají, že se vždy těší na program, který budou s hostiteli společně podnikat.
- Pouze jeden z respondentů k odpovědím dodal, že by byl klidně celý víkend doma a nic nedělal.
- Nejčastěji respondenti uvádějí, že jezdí na výlety do přírody, na hory, navštěvují hrady a zámky nebo něco z historie.
- Na doplňující otázku, zda si na výletech na výše uvedených místech s hostiteli povídají o něčem, co probírali ve škole, odpovídají, že ano. Jako konkrétní předměty byly uvedeny: přírodověda, prvouka, vlastivěda, dějepis.
- Často bývají výlety spojené s turistikou, což pro respondenty není oblíbené.
- Další častou odpovědí je trávení volného času sportem. Jako konkrétní aktivity uvádějí cyklistiku.
- Jako nejoblíbenější aktivity byly jmenovány návštěvy aquaparků a interaktivních zábavních parků.
- Tři respondenti si od doby trvání HP vedou turistické deníky.
- Na otázku, zda respondenti pomáhají s vařením a podílí se na domácích pracích, čtyři odpověděli, že pomáhají, jeden z nich by rád pomáhal více, hlavně u vaření a ostatní odpověděli, že jenom málokdy.

- Společným hrám se více věnuje pět dětí společně s hostiteli. Nejčastěji se jedná o karetní hry a kostky. Na otázku, zda hrají jiné hry, odpověděli, že ano, ale že neví jejich název.
- Na otázku, zda se u hostitelů naučili něco nového byla jedna z odpovědí, že se respondent u hostitelů naučil hrát šachy, a že ho hra začala velmi bavit a chce se v ní zdokonalovat. Uvedl, že ve volných chvílích v DD trénuje šachové partie.
- Jeden respondent uvedl, že se naučil plést a lyžovat.
- Jeden respondent odpověděl, že se naučil venčit psa.

Interpretace výsledků

Překvapivým zjištěním v této kategorii bylo, že žádný z respondentů v rámci trávení volného času s hostiteli nezmínil počítačové hry, telefony nebo jinou elektroniku. Dalo by se předpokládat, že pobyt u hostitelů může být po určitou dobu detoxem od elektroniky a sociálních sítí. Přínosem pro všechny zainteresované děti v HP je volný čas trávený mimo DD s bonusem poznat něco nového. Přínosem, který je bezesporu pro dítě velký, i když dítě samotné si jej nemusí uvědomovat, je neformální vzdělávání po dobu výletů a pobytu v hostitelské rodině. Pro jedno dítě se v životě stalo velice významným naučení se nové aktivitě, šachům. Jedině individuálním přístupem můžeme v dítěti objevit jeho skrytou stránku, talent a dále jej rozvíjet.

Zjištění 3 – kategorie 3: oblast sociálních vztahů

- Všichni respondenti odpověděli, že znají další členy hostitelské rodiny, že se navštěvují, a že ví, že rodina stýká, i když oni jsou v DD. Každý z respondentů vídá jiné členy hostitelské rodiny v jiné časové frekvenci.
- Na otázku, zda znají další kamarády nebo známé hostitelské rodiny po úvaze odpovídali, že neví, protože neví, jestli jsou z rodiny.
- Všichni respondenti uvedli, že době, kdy byli u hostitelské rodiny, měla rodina alespoň jednu návštěvu a zároveň, že oni byli s hostiteli alespoň jednou na návštěvě. Většinově vyhodnotili, že na návštěvu raději chodí.

- Otázka na téma, zda respondenti vědí, jaké mají jejich hostitelé zaměstnání znali odpověď pouze u povolání učitelky. Jinak odpovídali, něco s počítačem, mají firmu, pracuje v nějaké firmě. Otázka, zda by chtěli být tím, čím hostitel, nebyla relevantní.

Interpretace výsledků

Nenaplnila se možnost, že témata z oblasti vztahů a rodinných vztahů v hostitelské rodině budou pro respondenty citlivým tématem. Spíše tématem těžko uchopitelným ze strany tazatele i respondentů. Zároveň se ukázalo, že definovat vztahy nebo o nich hovořit je pro respondenty obtížné. Respondenti dokázali pojmenovat jednotlivé vztahy a vazby v rodině. Dva z nich pochopili, kdo je táta hostitelky, babička, sestra atd. až v při setkání v rodině hostitelů. Dříve to pro ně bylo abstraktním pojmem, pod kterým si nedokázali představit, co to ve skutečnosti znamená. U poslední otázky, která byla řešena téměř v závěru rozhovoru vzešla další otázka k zamyšlení a to, zda mají respondenti zájem o své hostitele jako jej mají hostitelé o ně a zda je v jejich silách také dávat, ne, jen brát.

Další zjištění

Ze zjištění a rozhovorů bylo dále zřejmé, že všichni respondenti jsou v HP rádi a jsou rádi za to, že se jim hostitelé individuálně věnují. Individuální přístup byl zřejmý především v oblasti trávení volného času a přístupu ke vzdělávání ve škole.

Vzorek respondentů nebyl příliš velký. Za další zjištění můžeme považovat fakt, že větší vzorek ani použit být nemohl, protože více dětí v DD v Praze Klánovicích nemá HP zajištěnou. Chybí hostitelé, kteří by byli ochotni svůj čas věnovat potřebným dětem.

Přestože byl výzkumný vzorek malý, z rozhovorů vzešlo, že každé z dětí v HP, která v tomto čase probíhala, našlo něco, čím byl jejich život v pozitivním slova smyslu ovlivněn.

HP v DD v Praze Klánovicích je oblast, která je často diskutována a vedení DD, ale také vychovatelé se snaží HP pro své svěřence hledat. Nejčastěji šířením a objasněním,

co hostitelská péče znamená, mezi svými známými a dále na pravidelných schůzkách s pracovníky ODPOD. V DD v Praze Klánovicích jsou děti pro HP vhodné a bylo by pro ně jistě přínosné zajištění HP.

Zjištění 4 – vychovatelé DD v Praze Klánovicích

Otázka 1: „Co považujete za největší přínos HP pro vás jako pro vychovatele?“

Odpověď vychovatel 1: „Je to určitě o menším počtu dětí na skupině. Hlavně o víkendu. V menší skupině se děti spíše domluví na společném programu. V osmi dětech je to náročné. Navíc je každé v jiném věku a mají různé zájmy. Také je to znát při přípravě do školy. Zejména u mladších dětí, které potřebují na přípravu do školy více času.“

Odpověď vychovatel 2: „V HP máme tři děti. Když jsou s hostiteli hlavně dvě mladší děti, můžu se na skupině věnovat starším slečnám, které potřebují úplně jiný program a potřebují si i povídat více v soukromí. To je s těmi mladšími dětmi náročné. Ty totiž potřebují zájem úplně jiný.“

Odpověď vychovatel 3: „Na naší skupině to není příliš znát, že je jedno dítě u hostitelů, kteří jsou mimochodem skvělí. V současnosti máme skupinu celkem stejně věkově zastoupenou, takže na programu se to příliš neodrazí.“

Odpověď vychovatel 4: „Když odjedou kluci k hostitelům, je na skupině klid. Obdivuji ty hostitele, ale zase vím, že u hostitelů jsou kluci více v klidu a v pohodě. Podle toho, co říkají, hodně sportují.“

Otázka 2: „Pozorujete nějakou změnu v projevech nebo v chování u dětí v HP?“

Odpověď vychovatel 1: „Než nějaké změny, spíše fakt, že si chce zlepšit prospěch a dodělat školu. Kéž by to vydrželo.“

Odpověď vychovatel 2: „Hlavně u těch dvou bratrů je vidět, jak jim hostitelka prospívá. Zlepšili se hlavně v chování mezi sebou. Poprvé v životě zažili, jaké to je být v nějaké rodině a být u někoho doma. Projevuje se to i navenek, zlepšili se v sociálních dovednostech. I v chystání věcí do školy a dělání úkolů se zlepšili. Dokonce už ví, kdo je to táta. To byl velký oříšek a těžký úkol do školy.“

Odpověď vychovatel 3: „Kluk se naučil hrát šachy a docela ho to drží. Taky si dost polepšil ve škole. Více takových hostitelů.“

Odpověď vychovatel 4: „Nic moc jiného na nich znát není. Stejní byli před hostitelskou péčí a stejní jsou, když přijedou. Možná jsou nějakou dobu více v klidu, protože jsou unavení.“

Interpretace výsledků

Zjištění potvrzuje to, co bylo již napsáno v teoretické části. Vychovatelé kromě jiného oceňují menší počet dětí na skupině po dobu, kdy jsou jiné děti v HP. Můžou se více věnovat jiným dětem. HP může pomoci vychovatelům s hledáním zájmů a aktivit, které by mohly více rozvíjet. HP vychovatelům pomáhá s přístupem dětí ke vzdělávání. Ze strany respondentů dětí i vychovatelů se vzájemně potvrdilo, že díky HP začali někteří brát domácí přípravu jako součást života, a ne jako příkoří. U mladších dětí byl zaznamenán posun v oblasti posílení sociálního chování, což jistě pozitivně přispěje k jejich dalšímu vývoji. Dále v oblasti socializace a sociálních vztahů.

Kazuistika dítěte a konkrétní zjištění ze strany dítěte, vyjádření vychovatele a hostitele

Kazuistika

Klient DD, chlapec, ročník 2011. Pochází z neúplné rodiny, otec neznám. Do ústavní výchovy byl svěřen již v 10 měsících pro nezralost matky a neschopnost o dítě řádně pečovat. Matka vyrůstala v ústavních zařízeních, zejména DDŠ. Chlapec je v DD

umístěn spolu se svým o dva roky mladším bratrem. Ten zůstal v ústavu ihned po narození. Chlapci nikdy nezažili rodinný život. Když bylo chlapcům těsně před čtvrtým a šestým rokem věku, byli svěřeni do péče DD v Praze Klánovicích.

Matka o chlapce dlouhodobě nejevila zájem, nespolupracovala s OSPOD. V roce 2020 byla matka zbavena rodičovské odpovědnosti. Zákonným zástupcem, poručníkem, byla soudem jmenována kmenová vychovatelka chlapce.

MŠ chlapec navštěvoval v předešlém zařízení. Po vyšetření v PPP byl z důvodu školní nezralosti doporučen odklad školní docházky a zařazení do přípravné třídy při spádové ZŠ. Do přípravné třídy nastoupil v sedmi letech. V průběhu docházky do přípravné třídy se začaly projevovat symptomy, které nasvědčovaly tomu, že vzdělávání chlapce bude náročné. Přes všechnu snahu pečujícího personálu se začal projevovat opožděný psychomotorický vývoj dítěte, opožděný psychosociální vývoj, špatný vývoj řeči, špatná slovní zásoba. Byla a je zřejmá emoční deprivace. U chlapce se od malička projevovaly mírné autistické rysy, vážne koncentrace pozornosti.

Povinnou školní docházku chlapec zahájil v osmi letech. Zpočátku tempo a výuku v 1. třídě zvládal, ale zhruba po třech měsících se mezi ním a ostatními dětmi začal projevovat rozdíl, který chlapec vnímal. Nezvládal tempo ve třídě, což špatně snášel. Začal být zlostný, měl agresivní projevy, do školy se netěšil, zažíval tam neúspěch. Chlapec byl znovu objednan na vyšetření do PPP. Výsledky vyšetření prokázaly lehkou mentální retardaci.

V současné době chlapec navštěvuje 4. třídu a je zařazen do speciální třídy s malým počtem žáků. Je vzděláván podle rámcového vzdělávacího plánu upraveného pro potřeby vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Ve třídě je po celou dobu sdílený asistent pedagoga. Po přestupu do speciální třídy se všem výrazně ulevilo. Především chlapci. Nebyly na něj kladeny požadavky, které by nezvládal, postupně se adaptoval na novou třídu, velmi kladně přijal paní učitelku. Přestal být zlostný. Do školy se začal těšit, našel si kamarády. I když se jeho stav stabilizoval, má problémy s fixací učiva, musí pravidelně a hodně opakovat. Příliš mu nejde čtení, potíže má při četní textu s porozuměním. Má dobrou prostorovou orientaci. Zlepšil se v rozvoji slovní zásoby, lépe se vyjadřuje.

Nemá žádné vyhraněné zájmy. Sám se do aktivit a do her nezapojuje. Zájem si nehledá, o nic neusiluje, nemá dlouhodobé cíle. Nikdo na něj netlačí, ale snahou vychovatelů je předkládat mu aktivity, které by jej mohly zaujmout. Situace, o kterých předem neví, jej přivádí do nepohody. Potřebuje mít věci na svém místě, vyhovuje mu režim. U chlapce je nutné pracovat na rozvoji sebedůvěry a umožňovat mu zažít pocit úspěchu. S ostatními dětmi v DD nemá vyhraněné vztahy, většinou pozoruje, co ostatní dělají. Je rád v přítomnosti dospělých a vyhledává jejich přítomnost a upoutává jejich pozornost. S mladším bratrem vychází dobře, mají se rádi, snaží se pomáhat si. Mladší chlapec někdy špatně nese bratrovu diagnózu.

Před dvěma lety byla oběma chlapcům zajištěna HP. Vznikla ze spontánního přesvědčení osoby, která do DD externě docházela. HP měla od začátku dobrý spád a průběh a pozitivní vliv na chlapce. Vlivem HP u něj došlo ke zlepšení ve více oblastech a podařilo se mu částečně zvednout sebevědomí.

Ze záznamového archu z rozhovoru s dítětem/chlapcem:

- „U hostitelky se učím. Píšu domácí úkoly. Vždycky máme na víkend úkol.“
- „Hostitelka chce vědět co se učíme v prvouce. Já to někdy vím a někdy nevím.“
A chce vědět, jaké mám známky.“
- „Když jedeme autem nebo někam jdeme, tak procvičujeme počítání.“
- „Musím číst a potom o tom mluvit. Mám tam na to svoji knížku.“
- „Mám rád psa od hostitelky. Chci ho venčit. Když někam jdeme i se psem, chci ho mít na vodítku a jít s ním.“
- „Chodíme na návštěvu k tátovi od hostitelky. Učí mě něco montovat. To mě baví.
Něco montovat.“
- „Vím, že má hostitelka tátu a má manžela. Byl jsem na svatbě. On je s námi,
když jsme u hostitelky“
- „Chtěl bych pomáhat vařit, ale na to není moc času, pořád něco děláme.“
- „Hrajeme i nějaké hry. Třeba prší a potom ještě nějaké co jsou u hostitelky, ale ty nevím, jak se jmenují. Jedna je o dracích.“

Interpretace výsledků, chlapec

Rozhovor s chlapcem byl poměrně náročný, protože má slabší slovní zásobu a problém se rychle vyjádřit. Snahou bylo klást otázky tak, aby na ně mohl snadno odpovědět, ale přesto se držet dané osnovy. O škole mluvil tak, že do školy se musí a musí se učit, aby měl dobré známky. Nejvíce mluvil o psovi hostitelky a o tom, jak se o něj učí pečovat. Velkým vzorem je pro něj otec hostitelky. Pro něj proto, že umí montovat a učí ho to. Z vývojového hlediska je zde přínos obrovský v tom, že si našel pozitivní mužský vzor. On sám přínos HP vidí v tom, že má někoho rád a někdo má rád jeho. V rozhovoru dále uvedl, že ho „baví vidět, jak funguje rodina.“

Vyjádření kmenové vychovatelky k přínosu HP

„Hlavním rysem tohoto chlapce byla dříve nejistota a strach z neúspěchu. Měl obavy ze všeho nového a nečekaného. Měl rád své pořádky a vyhovoval mu režim, což sice stále platí, ale v menší míře. Rád je o všem informován předem, nemá rád nečekané situace. Nečekané situace jej přivádí do nepohody a dává to najevo mrzutostí a nechtěním spolupracovat. Vždy bylo prioritou respektovat jeho pomalejší tempo a brát ohled na jeho vlastnosti a individuálně k nim přistupovat. V životě chlapce nastal okamžik, kdy začal docházet do hostitelské rodiny a poznávat nové věci. HP má na něj velice pozitivní dopad a začíná se projevovat v jeho běžném životě. Důležitým aspektem je, že se mu zvedlo sebevědomí. V rodině hostitelky zažívá pocit úspěchu. Nejzásadnějším přínosem HP pro tohoto chlapce je pobyt ve fungující rodině. Po jakékoliv rodině vždy velice toužil. Možnost pozorovat, jak rodina funguje, jaké řeší problémy a co všechno rodina prožívá, zaplnilo černé místo v jeho světě. Tím, že je mu v rodině hostitelky dobře, se zkouší zapojit např. do her nebo sportů, do kterých by se dříve ze strachu z neúspěchu nepustil. To platí i v DD. Pozitivně se HP odráží i na výsledcích ve škole. V rámci možností a jeho diagnózy se mu daří dávat věci do souvislostí. Především v oblasti prvouky. Dobrým směrem se odvíjí jeho vyjadřování. Přestože se v DD snažíme a věnujeme chlapci péči, nemůžeme mu dát to, co zažije v rodině u hostitelky.“

Vyjádření hostitelky

„Prošel chlapec za dobu HP nějakým vývojem? Pokud ano, ve které oblasti a jak se to konkrétně projevuje?“

„Když jsme se seznamovali, měla jsem obavy, jestli vůbec zvládnou najít s tímto chlapcem společnou řeč. Od začátku dával najevo svůj zájem, upoutával na sebe pozornost. Někdy i nevhodně. To byl vlastně začátek naší spolupráce. Bylo důležité stanovit si nějaké hranice a dodržovat je. S ohledem vidím obrovský posun v jeho chování a projevech. Nejsou tak živelné. Velkou roli u nás hraje soudržnost rodiny. Když jsme začali chlapce přivádět do rodiny, velice pookřál. Našel si cestu k mému otci. Jsou mezi nimi velké sympatie. Chlapec je manuálně zručný a dost našeho společného času tráví s otcem v dílně. Pořád něco kutí a vyrábí. Další věc, o kterou se snažím je, aby uměl pořádně číst a rozuměl tomu, co čte. Už je jasné, že čtenář z něj nikdy nebude, ale pokroky jsem zaznamenala. Lépe se i vyjadřuje. Školu zmiňovat nechci, ta se prostě musí. Spíše bych vyzvedla posun v přístupu k psovi. Začátek také nebyl zrovna ideální. Tady byly i spory. Postupem času se chlapec naučil, jak se k psovi chovat a dnes jsou kamarádi. I když to pro někoho nemusí být důležité, pro nás je pes členem rodiny a podle toho chceme, aby se s ním zacházelo. A ještě bych chtěla říct, že se chlapec velmi posunul v tom, že je odvážnější. Nehrne se do ničeho po hlavě, ale zkouší nové věci. Velkým úspěchem bylo třeba zkusit v zimě lyže. Zpočátku to byl obrovský problém.“

Interpretace výsledků

HP v tomto případě sehrála a výhledově ještě sehráje velkou roli. Od všech zainteresovaných subjektů jednoznačně vyplývá, že chlapec prošel významným posunem v oblasti mezilidských a sociálních vztahů. Navázal vztah v hostitelské rodině a socializoval se v ní. V rodině, kterou si vždy přál, i když pro něj byla rodina do doby HP pouze nic neříkajícím pojmem. V souvislosti s tímto se může věnovat tomu, co ho baví. Pracovním činnostem. Přínosem je, že ve spolupráci s osobou, která se stala jeho vzorem.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký je přínos hostitelské péče u dětí, které nemají možnost žít se svou biologickou rodinou a nepodařilo se jim najít jinou formu náhradní rodinné péče. Cílem bylo také specifikovat oblasti, které hostitelská péče může pozitivně ovlivnit.

První část bakalářské práce je věnována teoretické části, která na základě odborné literatury a legislativního vymezení uvádí do problematiky ústavní výchovy. Následuje popis a výčet školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Řadíme zde diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Do školských zařízení patří také dětské domovy, které jsou zde popsány z hlediska fungování, které je společné pro všechny dětské domovy. Každý dětský domov se dále řídí svými směnicemi a vnitřními normativními akty. Každý dětský domov má jinou kapacitu v počtu klientů a disponuje různým majetkem. Kapitola o dětském domově v Praze Klánovicích je zařazena do praktické části, výzkumného prostředí. Dalším tématem teoretické části je systém náhradní rodinné péče a její formy. Kromě nejznámějších forem náhradní rodinné péče, a to péče pěstounské a osvojení neboli adopci, je zde popsána péče jiné osoby, svěřenectví, pěstounská péče na přechodnou dobu a poručenství s osobní péčí.

Samostatná kapitola teoretické části je vzhledem k tématu věnována hostitelské péči. V první řadě se zabývá samotným pojmem hostitelská péče a dále popisuje její typy. Typ plánovaný a spontánní. Jsou zde uvedeny dva pozitivní příklady hostitelské péče spontánní z dětského domova v Praze Klánovicích. Kapitola se zabývá významem hostitelské péče pro zúčastněné subjekty a popisuje možná rizika, která při výkonu hostitelské péče můžou nastat.

Praktická část bakalářské práce si nejdříve klade výzkumnou otázku, zda je hostitelská péče přínosem ke vzdělávání dětí z dětského domova v Praze Klánovicích. Dále jakým způsobem může děti ovlivnit do dalšího života a ve které oblasti. Odpovědi bylo dosaženo pomocí kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Příprava rozhovoru, jeho struktury a obsahu tvořila nedílnou součást praktické části bakalářské práce. Předvýzkum ukázal, že je zapotřebí klást otázky a upravit terminologii v rozhovoru tak, aby všichni respondenti z řad dětí

pochopti, na co se jich tazatel ptá. Dalším předpokladem k výzkumnému šetření bylo dodržení etických aspektů výzkumu, kde patří autorčino seznámení ředitelky s výzkumným šetřením a tématem, kterého se šetření týká, ředitelka dále poskytla respondentům, dětem informovaný souhlas. Výzkum s sebou nese předpoklad vytvoření emočně bezpečného prostředí a zajišťuje anonymizaci dětí v souvislosti se zjištěným.

V průběhu šetření se ukázalo přínosným zařadit do výzkumu vychovatele dětského domova v Praze Klánovicích. Důvodem bylo doplnění a potvrzení nebo vyvrácení odpovědi na výzkumnou otázku. Dále byla do výzkumu k dokreslení situace zařazena kazuistika dítěte v hostitelské péči s interpretací výsledků dítěte, vychovatele a hostitele.

Výzkum byl rozdělen do třech oblastí. Na oblast školních dovedností a školních povinností, oblast trávení volného času a oblast sociálních vztahů. Z výsledků šetření z oblasti školních dovedností a povinností vyplynulo, že je zde přínosem pozitivní motivace hostitelů, děti nevnímají přípravu do školy jako příkoří a je zde dětem věnována individuální péče. V oblasti trávení volného času je pozitivním a překvapivým zjištěním, že žádné dítě v souvislosti s hostitelskou péčí nezmínilo žádnou elektroniku ani sociální sítě. Přínosem je zde alespoň částečný detox od technologií. Dalším přínosem hostitelské péče je trávení volného času dětí mimo dětský domov a spojení trávení volného času s neformálním vzděláváním při různorodých aktivitách a sportovními aktivitami. Tato oblast poskytuje příležitost objevit v dítěti zájem o něco nového. Příkladem, který z výzkumného šetření vzešel je chlapec, který se naučil hrát šachy a staly se jeho velkým zájmem. Oblast sociálních vztahů byla vnímána jako oblast pro děti citlivá, ale tato varianta se nenaplnila. Ukázalo se, že oblast je ze strany dětí těžko uchopitelná a definovat vztahy a orientovat se v nich je obtížné.

Vychovatelé potvrdili to, co bylo popsáno v teoretické části. Kromě jiného na hostitelské péči oceňují menší počet dětí na rodinné skupině a tím můžou více času věnovat ostatním dětem při naplňování jejich potřeb. Kromě toho hostitelé pomáhají vychovatelům tvořit pozitivní vztah ke vzdělávání. Hostitelé mají více možností, jak nabízet dětem aktivity, které by je mohly do budoucna zaujmout. U mladších dětí byl zaznamenán posun v oblasti socializace a posilování sociálních vztahů.

U kazuistiky chlapce, která byla do výzkumu zařazena vyšel pro chlapce jednoznačně přínos ve významném posunu v oblasti mezilidských a sociálních vztahů. Navázal vztah v hostitelské rodině a socializoval se v ní. Získal své místo v rodině, kterou si vždy přál a do té doby pro něj byla abstraktním pojmem.

Přínos hostitelské péče je spatřován také v tom, že je to jediná forma péče, která může dítěti svěřenému do ústavní výchovy zprostředkovat kontakt s běžnou rodinou. Je spousta dětí, které pěstounskou nebo jinou péčí z nějakého důvodu odmítají, ale potřebovaly by alespoň občasnou péči rodiny, respektive hostitelů, kteří s ním budou trávit svůj čas.

O malém počtu dětí v hostitelské péči svědčí nízký počet respondentů z řad dětí v dětském domově v Praze Klánovicích. Přestože byl výzkumný vzorek malý, z výzkumného šetření vzešlo, že každé z dětí v hostitelské péči bylo v pozitivním slova smyslu obohaceno.

V závěru výzkumného šetření vzešla otázka k dalšímu zamyšlení. Mají děti skutečně zájem o své hostitele jako mají hostitelé o ně? A je v silách těchto dětí dávat, ne, jen brát?

Dalším tématem k zamyšlení je, kde hledat další vhodné hostitele, kteří jsou ochotni svůj čas věnovat dětem z dětského domova. Hostitelská péče je v dětském domově v Praze Klánovicích tématem, kterým se zabývá nejen vedení, ale také samotní vychovatelé, kteří by pro své svěřence uvítali vhodnou hostitelskou péči, když už se nedaří návrat k rodině nebo zajištění náhradní rodinné péče.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENDL, S. a kol. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.

BLAHUTOVÁ, M., ZEZULOVÁ, D., DANÍŠ, L. *Hostitelská péče a příprava k ní*. Odborná metodika. Druhé aktualizované vydání. Praha: powerprint s.r.o., 2020. ISBN 978-80-7568-238-3.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. Druhé přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

STÁREK, L. a kol. *Vybrané aspekty ovlivňující edukační proces dítěte*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2021. ISBN 978-80-7452-203-1.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

VOCILKA, M. *Příčiny umístění dětí do dětských domovů*. Vychovávateľ. Bratislava: Educatio, 2000, 44(5). ISSN 0139-6919.

Seznam použitých internetových zdrojů

Děti patří domů, z. s. *Náhradní rodinná péče*. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.detipatridomu.cz/2017/12/20/nahradni-rodinna-pece/>

MPSV ČR. *Náhradní rodinná péče*. Aktualizováno 1. 2. 2023. [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece#SvDiDo>

MPSV ČR. *Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé*. Aktualizováno 1. 2. 2023. [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky-pro-mlade-dospele>

Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník*. In. Sbíрка zákonů České republiky. 2012, částka 33. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 109/2002Sb. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. In. Sbíрка zákonů České republiky. 2002, částka 48. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 359/1999 Sb., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. In. Sbíрка zákonů České republiky. 1999, částka 111. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 383/2005Sb., *Zákon, kterým se mění zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. In. Sbíрка zákonů České republiky. 2002, částka 133. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-383>

Zákon č. 563/2004 Sb., *Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých předpisů*. In. Sbíрка zákonů České republiky. 2004, částka 190. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

SEZNAM POUŽITÝCH KRATEK

DD – dětský domov

DDŠ – dětský domov se školou

DÚ – diagnostický ústav

HP – hostitelská péče

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – pěstounská péče

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

VÚ – výchovný ústav

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Rámcový okruh otázek, osnova, průběh rozhovoru Chyba! Zálůžka není definována.

Příloha B – Informovaný souhlas o provedení výzkumného šetření III

Příloha A – Rámcový okruh otázek, osnova, průběh rozhovoru

1. Začít poděkováním, že si respondent našel čas k rozhovoru. Věnovat se všeobecným tématům, která přirozeně vyplynou podle toho, s kým je rozhovor veden. Uvolnit atmosféru, odstranit obavy před špatnou odpovědí, odstranit stud.
2. Připomenutí a ubezpečení o anonymizaci osoby, která poskytla rozhovor. Souhlas s poskytnutím rozhovoru, informovaný souhlas poskytl ředitelka DD. Nikdo nebude znát detaily a citlivé informace z rozhovoru.
3. Uvedení respondenta/dítěte do problematiky. Uvést, že rozhovor se bude zabývat tematikou HP a tím, jak se respondentovi v HP daří a líbí. I když tazatel ze spisové dokumentace a znalosti ví, jak HP vznikla, zeptat se na počátek HP a jak se s hostiteli seznámili. Může zazní otázka, na co se těšíš? (v rámci HP)
4. Začít klást otázky na téma vzdělávání. Prioritně nepoužívat slovo vzdělávání. Děti nemusí přesně vědět co toto slovo znamená a co si pod ním představí. Nejdříve se ptát na otázky týkající se školy. Zde jsou zvoleny uzavřené otázky. V případě kladné odpovědi, rozšířit otázku konkrétnějším způsobem. V případě všech negativních odpovědí položit doplňující otázku: To se mi nezdá, že by hostitele vůbec nezajímalo, jak ti to jde ve škole a o čem se učíte.
 - Bereš si s sebou k hostitelům učení? A co třeba?
 - Povídáte si o tom, co zrovna probíráte ve škole? O kterém předmětu jste si povídali? O čem ze školy jsi vyprávěl/a? Řekli hostitelé něco nového?
 - Ptají se tě hostitelé, jak se ti daří ve škole, co se zrovna učíte?
 - Kolik času věnujete tomu, co probíráte ve škole?
 - Děláš u hostitelů domácí úkoly?
 - Zajímají se hostitelé o to, jaký máš prospěch?
5. Každá výše uvedená otázka bude rozvedena podrobněji, aby se dala specifikovat oblast školního vzdělávání, které se v čase stráveném v HP věnuje hostitel a dítě. Může nastat krátká diskuze o tom, co je zrovna ve škole probíráno. Pokud o některé téma respondent jeví větší zájem, chvíli u něj zůstat, pobavit se o něm.
6. Po celou dobu rozhovoru mít na mysli udržení pozornosti respondenta, věnovat mu neustálou pozornost. Projevovat pochopení a zájem: aha, to fajn; to zní dobře; to se mi líbí. Dále si tazatel musí dávat pozor na otázky dětí, které by mohly téma odklonit někam jinam.
7. Další okruh otázek: Jak společně trávíte čas?
 - Vyrážíte na výlety? Na jaká místa?
 - Sportujete? Jakému sportu se věnujete?

- Vaříte společně nebo vaří hostitelé? Stolujete společně? Podíliš se na domácích pracích?
 - Hrajete hry? Deskové hry, karty, kostky
 - Naučil/a ses něco úplně nového, co jsi před tím (myšleno před HP) neuměl/a?
8. Posilování sociálních vztahů. Návštěvy u přátel a u dalších rodinných příslušníků hostitelů. Navazování nových vztahů v rámci HP.
 9. Víš, jaké zaměstnání mají hostitelé? Chtěl/a bys mít takové zaměstnání nebo takovou práci jako hostitel, hostitelka? A čím bych chtěl/ být?
 10. Napadá tě ještě něco zajímavého, co bys o návštěvách a času stráveném s hostiteli řekl/a?
 11. Závěrem poděkovat respondentovi za čas a odpovědi. Rozloučit se.

Příloha B – Informovaný souhlas o provedení výzkumného šetření

INFORMOVANÝ SOUHLAS KE ZPRACOVÁNÍ DAT

Název a adresa zařízení:

Ředitel zařízení:

Úvodní informace

Název práce: **Přínos hostitelské péče ke vzdělávání dětí z dětského domova v Praze**

Řešitel: Stanislava Kantorová

Účel: Bakalářská práce ve studijním oboru speciální pedagogika – vychovatelství na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze

Zabezpečení osobních údajů

Po ukončení výzkumu budou záznamové archy z rozhovorů u řešitele práce. Po obhajobě bakalářské práce budou skartovány.

V žádném výstupu z této výzkumné práce se neobjeví osobní údaje klientů DD. Klienti DD nebude možné v bakalářské práci identifikovat. Řešitel výzkumné práce je vázán mlčenlivostí.

Prohlášení ředitele

Jako pověřená osoba souhlasím s účastí klientů DD ve výzkumu pro účely výše uvedené bakalářské práce. Účast klientů DD ve výzkumu je dobrovolná, respondent má právo svou účast ve výzkumu kdykoliv bez udání důvodů ukončit. Klienti DD budou seznámeni s účelem výzkumné činnosti, budou informováni o anonymitě a ochraně jejich osobních údajů.

Souhlasím se zpracováním údajů pro studijní účely, za podmínky, že výzkumník je povinen o nich zachovat mlčenlivost a zacházet s nimi takovým způsobem, aby nebylo možné identifikovat totožnost

klientů DD, dále musí být zachována jejich osobní důstojnost a jejich práva.

Místo, datum:

Podpis ředitele:

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Stanislava Kantorová

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinované

Název práce: Přínos hostitelské péče ke vzdělávání dětí z dětského domova v Praze

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 47

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 9

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 8

Vedoucí práce: Mgr. Milan Fleischmann